

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ประเทศเวียดนามภาคใต้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัย แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบความคิด เพื่อช่วยให้สามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ซึ่งประกอบด้วย

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและพระสงฆ์
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องนี้จำเป็นต้องต้องศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และบทบาทของพระสงฆ์เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องศึกษาเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและพระสงฆ์

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้ให้ความหมายของบทบาทตามทัศนะแตกต่างกันไว้ ดังนี้

ชนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์ กล่าวว่า บทบาท หมายถึงการประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง^๑

ประภาพิศ สัญชาติเจตน์ กล่าวว่า บทบาท หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^๒

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๓

^๑ ชนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, *จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์*, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

^๒ ประภาพิศ สัญชาติเจตน์, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔) หน้า ๘๙.

^๓ ปราชญา กล้าผจญ, *พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

พระมหาสุภา อุฑโท ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกหรือลงมือปฏิบัติตามคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้น ๆ^๔

พชณี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทบาท ก็คือแบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^๕

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า “บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้น ๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”^๖

งามพิศ สัตย์สงวน ให้ความหมายของบทบาท (Role) ว่า “เป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาทมักเป็นของคู่กัน คือ เมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วยแต่ไม่เสมอไป ดังนั้นบทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อจะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อซึ่งจะต้องเลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียนอบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่น ๆ อีก เป็นต้น ตำแหน่งอื่น ๆ ก็เช่นกัน เช่น ครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ต่างก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้นั่นอยู่”^๗

ประกอบ มีโคตรกอง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่จะมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้^๘

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ
๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
๓. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า เป็นความคาดหวังของการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร โดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญเพื่อให้ทราบว่า แต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท (Role playing) และสวมบทบาท (Role

^๔ พระมหาสุภา อุฑโท, บทบาทพระสงฆ์ในทศวรรษหน้า (๒๕๔๑ - ๒๕๖๐), วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑).

^๕ พชณี วรกวิน, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^๖ กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

^๗ งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๖- ๙๗.

^๘ ประกอบ มีโคตรกอง, บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑).

taking) อย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกต(Role model) จากบุคคลที่เรายึดถือ (Significant others) เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทแห่งตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมต่าง ๆ ที่ตนเองต้องการ^๙

ภิญโญ สาร ได้ให้ความเห็นว่า “บทบาท หมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดหวังบุคคลในตำแหน่งหนึ่งควรจะทำ หรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง บทบาทนี้จะควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”^{๑๐}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของบุคคล ดังนั้นบทบาทของบุคคลจึงแตกต่างออกไปตามลักษณะสภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดูและความพอใจ^{๑๑}

มานิช ตันชนวนิช ได้ให้คำจำกัดความบทบาท คือ บทบาทที่ปรากฏจริงและบทบาทที่สังคมคาดหวัง มีอธิบายดังนี้

๑. บทบาทที่ปรากฏเป็นจริง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่บุคคลครองตำแหน่งต่าง ๆ หรือสถานภาพทางสังคมประพฤติปฏิบัติปรากฏเห็นในชีวิตประจำวันเรียกว่า พฤติกรรมบทบาท

๒. บทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมหรือองค์กรกำหนดหรือตนเองได้รับการคาดหวัง ตามปทัสถานทางสังคมที่มีอยู่ ให้ผู้ดำรงหรือครองตำแหน่งนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมกฎเกณฑ์ของสังคม^{๑๒}

ลือชา ธรรมวินัยสถิต ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า บทบาทหมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง^{๑๓}

^๙ พูนทรัพย์ สิทธิพรหม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการเผยแพร่ธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง”, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๖๐.

^{๑๐} ภิญโญ สาร, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๓๐๔.

^{๑๑} ไพบุลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗.

^{๑๒} มานิช ตันชนวนิช, **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑.

^{๑๓} ลือชา ธรรมวินัยสถิต, **มนุษย์กับสังคม**, (เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

สมคิด เพ็งอุดม ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทตามแนวคิดของราล์ฟ (Ralp) โดยสรุปได้ว่า “สถานภาพเป็นฐานะหรือตำแหน่งซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของบุคคลตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้เปรียบเสมือนเหรียญคือ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งของเหรียญก็เป็นบทบาท”^{๑๔}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทหมายถึงการทำตามบท การร่ำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู^{๑๕}

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า “บทบาท” คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคล บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าเขาจะทำ หรืออาจเป็นไปตามที่ตนเองอยากกระทำ บทบาทจึงเป็นทั้งเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องส่วนรวม ซึ่งบทบาทของแต่ละคนอาจเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยาได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคมได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วย ความคาดหวังต่าง ๆ จากสังคม บทบาทมี ๒ ลักษณะคือ

๑. บทบาทตามหลักการทฤษฎีหรือบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึงบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดหรือทัศนคติ โดยคิดว่าบุคคลที่มีสถานภาพเช่นนี้ควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมแต่ละสังคมหรือองค์กรที่ได้กำหนดไว้ว่าควรจะเป็น เช่น บทบาทความเป็นพ่อ บทบาทความเป็นแม่ บทบาทความเป็นลูก บทบาทความเป็นครู เป็นต้น

๒. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลได้กระทำอยู่จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันซึ่งอาจเป็นไปตามบรรทัดฐาน หรือตามที่ทางสังคมคาดหวังหรือไม่ก็ได้ อาจเป็นบทบาทที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ เช่น บทบาทของผู้ใหญ่บ้าน ถ้าเป็นบทบาทตามหลักการทฤษฎีแล้วจะต้องเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเสียสละ รับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงผู้ใหญ่บ้านอาจมีบทบาทที่ปฏิบัติจริง โดยเป็นผู้นำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือ พวกพ้อง ชอบโกงกิน เป็นต้น^{๑๖}

สุชา จันทรเฒ ได้กล่าวว่า บทบาทคือสิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่าง ๆ ฟังกระทำ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น^{๑๗}

^{๑๔} สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕).

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๒.

^{๑๖} สุพัตรา สุภาพ, “**บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัด ภาคเหนือของประเทศไทย เชียงใหม่**”, สถาบันวิจัยสังคม, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๒๘.

^{๑๗} สุชา จันทรเฒ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพฯ: ไทยพัฒนพานิช ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่เขาถูกคาดหวังโดยกลุ่มคนและสังคมเพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้^{๑๘}

กรองแก้ว อยู่สุข ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าบุคคลจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงหน้าที่ สิทธิ ความรับผิดชอบ และอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย^{๑๙}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง ส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัตของสถานภาพบุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น เมื่อเขาใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่าง ๆ ของสถานภาพก็แปลว่าเขาแสดงบทบาท^{๒๐}

ฮาร์ดี และคอนเวย์ (Hardy & Conway) ได้ให้ความหมายของบทบาทเพิ่มเติมว่า บทบาทที่แสดงออกจะประสบผลสำเร็จ หรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับกระบวนการทางสังคม (Socialization) เพราะถ้าการคาดหวังในบทบาทของทุกฝ่ายไม่ตรงกันย่อมทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นมาได้ ผู้สวมบทบาทจึงต้องตระหนักถึงปัจจัยต่อไปนี้ในการสวมบทบาทในสังคมที่มีประสิทธิภาพ^{๒๑}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำตามบท การทำตามแบบ โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู^{๒๒}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ^{๒๓}

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมจะแสดงออกตามสถานภาพ หรือตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ของตน ตามความคาดหวังของสังคมหรือตามความเป็นจริง ซึ่งการแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ ทั้งนี้บทบาททางสังคมจะถูกกำหนดและวางระเบียบไว้ เพื่อการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์และหน้าที่ทำอะไรบ้างในองค์กรนั้น ๆ และสังคมได้วางระเบียบไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลในองค์กรดังกล่าว จะต้องเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนและผู้อื่นที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานการปฏิบัติงานที่ดี ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมที่อยู่ใน

^{๑๘} งามพิศ สัตย์สงวน, “การจัดระเบียบทางสังคม” สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๗๔.

^{๑๙} กรองแก้ว อยู่สุข, “พฤติกรรมองค์การ”, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กองแผนงานกรรมการศาสนา, คู่มือวิทยากรอบรมพระสงฆ์การระดับเจ้าอาวาส, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗- ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

^{๒๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพฯ : ไทยพัฒนาพานิช. ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๑.

^{๒๑} ฮาร์ดี และคอนเวย์ (Hardy & Conway, อ้างใน วราลี วิริยานันตะและทัศนาศา บุญทอง, ๑๙๘๘), หน้า ๑๒- ๑๓.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญศรัทธา, หน้า ๓๑๕.

สถาบันศาสนา พระสงฆ์จึงมีบทบาทในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ บทบาทตามความคาดหวังและบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งพระสงฆ์จะต้องเข้าใจบทบาทของตนให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย

กล่าวโดยสรุป บทบาท หมายถึง การแสดงออก หรือพฤติกรรมของบุคคลเป็นแบบแผนในการกระทำที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือตามฐานะตำแหน่งทางสังคมโดยมีสังคมเป็นที่กำหนดหรือคาดหวังบทบาท และบุคคลในแต่ละสถานภาพเป็นผู้กำหนดในฐานะหรือตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้น ๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อสังคม

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นพฤติกรรมของคนที่ได้แสดงไปตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและอำนาจหน้าที่ ต้องกระทำเมื่อบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดและพฤติกรรมดังกล่าวนั้นย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งเอง และความคาดหวังของสังคมที่เห็นว่าบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรจะกระทำ และในแง่ของจิตวิทยาสังคมถือว่าความคิดความรู้สึก พฤติกรรมของคนก็ดี ต่างก็มีความสัมพันธ์กับการปรากฏนั้นตัวของคนอื่น ตำแหน่งเป็นเพียงระบบของการคาดหวังบทบาทพฤติกรรมของคนจริง ๆ ที่ปรากฏนั้นเป็นผลเนื่องมาจากปฏิกริยาระหว่าง "ตัว" กับ "บทบาท" ทันทที่ที่คน ๆ หนึ่งทราบว่าจะถูกคาดหวังว่า จะทำบทบาทคน ๆ นั้นก็จะเกิดการคาดหวังบทบาทจากผู้ที่มีปฏิกริยาต่อซึ่งเรียกว่า การคาดหวังปฏิกริยา ดังนั้นพฤติกรรมของคนเราจะเป็นไปได้ถูกต้องหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้

๑) ความถูกต้องแน่นอนของการคาดหวังบทบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับการคาดการณ์ของตำแหน่งตัวเองและตำแหน่งของผู้ที่จะปฏิกริยาต่อ

๒) ความสันทัดในการดำเนินบทบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในขณะที่มีปฏิกริยา

๓) สภาพ "ตน" ของคนนั้น ๆ ซึ่งหมายถึง จิตใจ อารมณ์ ในขณะที่มีปฏิกริยาสัมพันธ์อันจะเป็นผลต่อการคาดหวังบทบาท และความสันทัดในการดำเนินบทบาทด้วย ถ้าหากผู้แสดงบทบาทอารมณ์ไม่ดี ก็ย่อมแสดงได้แตกต่างจากการแสดงขณะอารมณ์ดี

เปลี่ยน พากเพียร ได้สรุปบทบาทผู้บริหารไว้ ๔ ประการคือ^{๒๔}

๑) เป็นนักหุนนนำสิ่งใหม่ เป็นผู้มีบทบาทในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ ซึ่งช่วยให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒) เป็นผู้แนะแนวทาง เป็นผู้ให้คำแนะนำปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ คอยช่วยเหลือและวิเคราะห์ความต้องการของบุคคลในองค์กร และให้ข่าวสารแนะนำผู้ตาม ทั้งนี้ความเชื่อถือในตัวผู้นำจะอยู่ที่ความสามารถของผู้นำเอง

^{๒๔} เปลี่ยน พากเพียร, “บทบาทหน้าที่ของศึกษาธิการอำเภอตามความคิดเห็นของหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอและผู้บริหารโรงเรียน จังหวัดศรีสะเกษ”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗).

๓) เป็นผู้จัดการกิจกรรมขององค์กร เป็นผู้มีหน้าที่ในการก่อตั้ง และบำรุงรักษาให้องค์กร ยังคงอยู่ถาวรตลอดไปมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในองค์กร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ในองค์กร ให้การสนับสนุนกิจกรรมของสมาชิกเป็นต้น

๔) เป็นสัญลักษณ์ ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้ตาม และอุทิศตนเองในการทำงาน เมื่อเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาผู้ตาม และถือว่าเขาเป็นแบบอย่างแล้ว ผู้นำก็จะเพิ่มความ กระตือรือร้นและกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติตาม เมื่อผู้นำลดบทบาทสัญลักษณ์ลงผู้ตามก็จะหันไปสนใจตนเอง แทนความเป็นสัญลักษณ์ก็จะเสื่อมไป

อนันต์ เกตุวงศ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับนักบริหารว่า ควรมีบทบาทในสองลักษณะคือ^{๒๕}

๑) บทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง เป็นผู้ที่สามารถวินิจฉัยปัญหาของระบบสังคม ที่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง สามารถประเมินสิ่งสูงใจและสมรรถภาพที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสามารถประเมินสิ่งสูงใจและศักยภาพที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีอยู่สามารถแนะนำสังคมเลือก เป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

๒) บทบาทผู้นำห้วงสมัยใหม่ หมายถึง เป็นผู้ปลุกฝังและยึดถือคตินิยม ที่จะช่วยให้เกิด ภาวะทันสมัยขึ้น เป็นผู้จัดระบบทรัพยากรเพื่อใช้ตามเป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้เป็นผู้เชื่อม กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมให้เข้ากันได้ และเป็นผู้ควบคุมกลไกการใช้อำนาจทั้งหลายในสังคม

วิรัช วิรัชนิการวรรณ ได้เปรียบเทียบถึง ลักษณะของนักบริหารงานพัฒนากับนักบริหาร โดยทั่วไป ซึ่งสรุปเป็นบทบาทของนักบริหารงานพัฒนาได้ดังนี้^{๒๖}

๑) บทบาทที่เน้นผลงานและความสำเร็จของงาน ยึดหยุ่นกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เพื่อผลสำเร็จของงาน

๒) บทบาทเน้นการเปลี่ยนแปลงและการกระทำสิ่งแปลกใหม่

๓) บทบาทเน้นการประสานงานและร่วมมือกับองค์กรภายนอก

๔) บทบาทที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการอำนวยความสะดวก

๕) บทบาทที่เน้นการใช้ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์

๖) บทบาทที่เน้นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก หน่วยงาน

สุชาติ รังสินันท์ กล่าวถึง บทบาทของผู้นำหรือผู้บริหารโดยสรุปว่า ผู้นำหรือหัวหน้างาน จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงกล่าวคือ จะเป็นผู้กำหนดทัศนคติของ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้จึง ได้แก่ การเป็นผู้เริ่มต้นหรือริเริ่มจาก ตัวผู้นำเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างและเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ ให้การปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ และสุดท้ายผู้นำ

^{๒๕} อนันต์ เกตุวงศ์, **บทบาทของศึกษานิเทศก์จังหวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๒๖} วิรัช วิรัชนิการวรรณ, “บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖).

ต้องมีบทบาทในการติดตามงาน และประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ทราบว่า งานนั้นเป็นไปตามแผนงานหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร^{๒๗}

พัทยา สายหู สถานภาพและบทบาททางสังคมของบุคคลว่า เป็นเรื่องของตำแหน่งและหน้าที่ ซึ่งกำหนดความเป็นบุคคล ในขณะที่คนใดคนหนึ่งมีการกระทำทางสังคมเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่งนั้น ซึ่งต่างฝ่ายย่อมปฏิบัติตามหน้าที่ของตน การกำหนดบทบาทสำหรับแต่ละสถานภาพของสังคม เกิดจากการตกลงร่วมกันของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กัน ตามที่เห็นว่าสะดวกและเหมาะสมให้ประโยชน์ที่ต้องตอบสนองกันได้ การตกลงเช่นนี้เมื่อเวลาผ่านไปผู้อื่นเห็นพ้องด้วยดีและร่วมใช้ จึงกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ เอาอย่างและทำตามถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งบทบาทตามแต่ละสถานภาพทางสังคมนั้น มีการกำหนดไว้ ดังนี้^{๒๘}

- ๑) บทบาทในข้อตกลงของกลุ่มกระทำสัมพันธ์กันในเรื่องนั้นๆ
- ๒) บทบาทในกฎเกณฑ์ข้อบังคับของหมู่คณะที่ร่วมทำกิจกรรมอย่างเดียวกัน
- ๓) บทบาทในประเพณีธรรมเนียนั้นๆ
- ๔) บทบาทในตัวกฎหมายของบ้านเมืองนั้นๆ

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล กล่าวถึงว่า บทบาทมีลักษณะเป็นรูปธรรม คือสามารถมองเห็นได้จากการกระทำที่แสดงออกมา ผู้ที่มีสถานภาพเหมือนกันจะถูกคาดหวังว่าจะต้องมีการแสดงบทบาทเป็นแบบเดียวกันตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ เช่น ผู้หญิงทุกคนที่มีสถานภาพเป็นมารดาย่อมแสดงบทบาทเหมือนกัน คือ เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน หาดอาหาร เป็นต้น แต่การแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกันไปถึงแม้จะอยู่ในสถานภาพเดียวกันก็ตามนอกจากนี้ยังได้จำแนกบทบาทออกเป็น ๓ ด้าน คือ^{๒๙}

- ๑) บทบาทในอุดมคติ ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์
- ๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้เป็นบทบาทที่บุคคลคิดด้วยตัวเอง ว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย
- ๓) บทบาทที่แสดงออกจริง เป็นการกระทำที่ของบุคคลปฏิบัติจริง ๆ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย จึงทำให้แสดงบทบาทแตกต่างกันออกไป

อุบล เสถียรปัทม ได้สรุปสาระสำคัญของบทบาทไว้ดังนี้คือ

- ๑) บทบาทมีอยู่ประจำในทุกสถานภาพของสังคม มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
- ๒) วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาท
- ๓) การที่คนเราจะทราบบทบาทของตนเองได้ ต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

^{๒๗} สุชาติ รั้งสินธ์ อ่างใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, “บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๙-๑๒.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๗.

^{๒๙} ประกอบ มีโคตรกอง, “บทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น” อ้างแล้ว หน้า ๗.

๔) บทบาทจริงที่บุคคลแสดงออกมานั้น อาจไม่เหมือนกับบทบาทตามบรรทัดฐานของสังคมเพราะบทบาทที่บุคคลแสดงจริง ๆ นั้นเป็นผลของบุคลิกภาพของบุคคลนั้นร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรม และสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสถานการณ์ที่เกิดการแสดงบทบาท

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของสถานภาพ หรือตำแหน่ง เช่น คนที่มีสถานภาพเป็นพ่อ ก็จะมีบทบาทในการเลี้ยงลูก คนที่มีบทบาทเป็นครู ก็จะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนนักเรียน ทั้งนี้โดยบทบาทจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ^{๓๐}

สุชา จันทรเฒ ได้กล่าวว่า บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น^{๓๑}

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่เขาถูกคาดหวัง โดยกลุ่มคนและสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้^{๓๒}

กรองแก้ว อยู่สุข ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าบุคคลจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงหน้าที่ สิทธิ ความรับผิดชอบ และอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย^{๓๓}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง ส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัตของสถานภาพ บุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น เมื่อเขาใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่าง ๆ ของสถานภาพก็แปลว่าเขาแสดงบทบาท^{๓๔}

บทบาทที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพ หรือตำแหน่งทางสังคมด้วยโดยบทบาทจะมีความสัมพันธ์กับสถานภาพ ด้วยเหตุที่บทบาทเป็นการกระทำตามสถานภาพของบุคคล และสถานภาพทำให้ทราบว่าแต่ละบุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร ซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพ คือ ฐานะ ตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคม และสิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคล สอด คล้องกับที่ งามพิศ สัตย์สงวน^{๓๕} ได้กล่าวถึงสถานภาพไว้ว่า สถานภาพมี ๒ ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด และสถานภาพที่ได้มาด้วยอธิปไตยถึงลักษณะของความสามารถ

^{๓๐} สุพัตรา สุภาพ, อ้างแล้ว หน้า ๙.

^{๓๑} สุชา จันทรเฒ (๒๕๒๔ : ๒๘), อ้างแล้ว หน้า ๙.

^{๓๒} งามพิศ สัตย์สงวน, “การจัดระเบียบทางสังคม” สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๗๓.

^{๓๓} กรองแก้ว อยู่สุข, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

^{๓๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์ อ้างใน กรองแก้ว อยู่สุข, พฤติกรรมองค์การ, หน้า ๑๓๑.

^{๓๕} งามพิศ สัตย์สงวน อ้างถึงใน สุจินดา พานิชกุล, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวเรามา เป็นสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เราเลือกไม่ได้ เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่เกิด ส่วนสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาภายหลัง สถานภาพมักได้มาเพราะความพยายาม ความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่าง ๆ มีเวลานานและได้มาจากการแข่งขัน สถานภาพและบทบาทจึงมักจะเป็นของคู่กัน โดยบทบาทเป็นการฝึกฝนเป็นประเภทนี้การทำตามสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งสิทธิ คือ สิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้น ๆ และหน้าที่ คือ สิ่งที่เขาต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ บทบาทจึงเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่ บทบาทจึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในลักษณะที่บทบาทเป็นการกระทำตามลักษณะของสถานภาพ กล่าวคือ การที่บุคคลจะมีบทบาทอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีสถานภาพอย่างไรด้วย^{๓๖}

ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกหรือการปฏิบัติงานในภารกิจที่รับผิดชอบให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานภาพ หรือ ตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากสังคม ซึ่งเกิดจากความคาดหวังของบุคคล กลุ่มคน และสังคมอันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม และในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพหรือตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ ในลักษณะที่สถานภาพของความเป็นพระสงฆ์จะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงลักษณะบทบาทที่พระสงฆ์ได้แสดงออก

๒.๑.๓ ประเภทของบทบาท

บุคคลในสังคมจะแสดงบทบาทต่าง ๆ แตกต่างกันไป โดยการแสดงบทบาทของบุคคลจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นได้ ดังนั้น จึงมีผู้แบ่งลักษณะและประเภทของบทบาทไว้ ดังต่อไปนี้

อรุณ ริกธรรม ได้แบ่งบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท คือ^{๓๗}

๑. บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของบุคคล ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒. บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งทางหน่วยงานหรือองค์การเป็นผู้กำหนด

๓. บทบาทคาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลอื่น หรือสังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้น ๆ

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ ๓ ลักษณะคือ^{๓๘}

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

^{๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร :โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑๖-๑๑๑๗.

^{๓๗} อรุณ ริกธรรม, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๘.

^{๓๘} จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ ที่คาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกีดกันของกลุ่มต่าง ๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

สงวนศรี วิรัชชัย ได้สรุปลักษณะของบทบาทไว้ ๕ ประการ คือ^{๓๙}

๑. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึงรูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด เชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่น ทั้ง ๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกรับรู้และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่างดังนั้น เมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาท

นั้น ในทางที่แตกต่างกันและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งด้วย

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมจะแสดงออกตามสถานภาพ หรือตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ของตน ตามความคาดหวังของสังคมหรือตามความเป็นจริง ซึ่งการแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ ทั้งนี้บทบาททางสังคมจะถูกกำหนดและวางระเบียบไว้เพื่อการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น จะต้องมีสิทธิและหน้าที่ทำอะไรบ้างในองค์กรนั้น ๆ และสังคมได้วางระเบียบไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลในองค์กรดังกล่าว จะต้องเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนและผู้อื่นที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานการปฏิบัติงานที่ดี ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมที่อยู่ในสถาบันศาสนา พระสงฆ์จึงมีบทบาทในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ บทบาทตามความคาดหวังและบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งพระสงฆ์จะต้องเข้าใจบทบาทของตนให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย

^{๓๙} สงวนศรี วิรัชชัย อังโน จานัง อติพัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยา, หน้า ๒๓-๒๔.

๒.๑.๔ ที่มาของบทบาท

บทบาทของบุคคลในสังคม เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่บุคคลแต่ละคนมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกันภายใต้กรอบบรรทัดฐานของฐานะ ตำแหน่งที่แต่ละสังคมกำหนด ซึ่งในประเด็นนี้ พัทยา สายหู ได้อธิบายไว้ว่า บทบาทเปรียบเสมือนบทของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัว (ละคร) อะไร มีบทบาทที่ต้องแสดงอย่างไร ถ้าแสดงผิดบทหรือไม่สมบทบาทก็อาจถูกเปลี่ยนตัวไม่ให้เห็นไปเลย นอกจากนี้บทบาทของบุคคลยังขึ้นอยู่กับกระบวนการกลมกลืนทางสังคม (Socialization) และบุคลิกภาพของบุคคลนั้นด้วย^{๔๐} ซึ่งในประเด็นนี้ ไพบุรย์ ช่างเรียน ได้อธิบายไว้ว่า บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะ สถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ ดังนั้น จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น บทบาทของบุคคลในแต่ละสังคม จึงมีที่มาสำคัญ ๒ ประการคือ^{๔๑}

๑) บทบาทที่ถูกกำหนดโดยตำแหน่ง ได้แก่ ฐานะของตำแหน่ง กฎระเบียบหน้าที่ความรับผิดชอบ สิทธิและข้อผูกพัน ซึ่งกำหนดไว้เป็นปทัสถานสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งนั้น

๒) บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ทศนคติ ประสบการณ์การศึกษา อบรม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งนั้นจึงถือเป็นแนวปฏิบัติกล่าวโดยสรุป บทบาทหมายถึง ผลสืบเนื่องที่มีแบบของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปฏิสัมพันธ์นั้น บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลว่าควรปฏิบัติอย่างไร หรือคาดหวังว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติต่อตนอย่างไร บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพที่ตนเป็นอยู่ บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมความพอใจ และตำแหน่งหน้าที่ บทบาทที่จริงนั้น เป็นผลแห่งปฏิกิริยาแห่งบุคลิกภาพของบุคคลที่ครองสภาพของบุคคลที่มีส่วนร่วมในพฤติกรรม และสิ่งกระตุ้นต่างๆ ที่มีในเวลาและสถานที่ ที่ซึ่งมีการแสดง บทบาท แตกต่างกันตามหน้าที่ที่กำหนดไว้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและอำนาจหน้าที่

๒.๑.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปทฤษฎีบทบาทต่อไปนี้^{๔๒}

๑. ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's Role Theory) ได้กล่าวว่า ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

๒. ทฤษฎีบทบาทของแนเดล (Nadel's Role Theory) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทคือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ๓ ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครูต้องพูดเก่ง หรือมีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น แพทย์ต้องรักษาคนไข้ และส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาโดยกำหนดให้เป็นสมการได้ดังนี้

^{๔๐} พัทยา สายหู, *กลไกของสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒.

^{๔๑} ไพบุรย์ ช่างเรียน, *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*, หน้า ๒๗.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน สงวน สุทธิเลิศอรุณ, “บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย”, (๒๕๒๕), หน้า ๕๖-๕๗.

$P = f(a, b, c, \dots)$ ถ้ากำหนดให้

P คือบทบาท

a คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท

b คือส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาทและชาติมีได้

c คือส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย

๓. ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's Role Theory) ได้กล่าวว่า บุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตลอดกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครู สอนตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบเป็นต้น

๔. ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parson's Role Theory) กล่าวว่า iva ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

๕. ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Merton's Role Theory) ได้กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไป ซึ่งไม่เหมือนกัน ดังนั้นบทบาทจะมีมากหรือน้อยเพียงใดก็อยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ตลอดจนถึงลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

๖. ทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Good's Role Theory) ได้กล่าวว่า บทบาทคือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้น ๆ

๗. ทฤษฎีบทบาทของกัสคิน (Guskin's Role Theory) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง

จากทฤษฎีทั้งหลายที่ได้กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตามหน้าที่ตำแหน่งตามสถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาทก็เปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้นตำแหน่งและสถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ควรรับผิดชอบตามตำแหน่ง และสถานภาพจึงต้องควบคู่กันเสมอ การแสดงบทบาทของบุคคลนั้นต้องเข้าใจความหมายของบทบาท ๔ ประการได้แก่

๑. ความคาดหวังในบทบาท (Role-Expectation) คือบทบาทที่มีอยู่ในระบบสังคมเป็นบทบาทที่บุคคลในสังคมคาดหวังให้บุคคลอื่นปฏิบัติอยู่ เมื่อดำรงตำแหน่งอยู่ในสังคม

๒. การรับรู้บทบาท (Role-precipitation) คือการที่บุคคลมองเห็นหรือคาดหวังว่าตนเองควรมีบทบาทเช่นไร ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้

๓. บทบาทของพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริง (Actual Behavior) ของบุคคลซึ่งอยู่ในสถานะทางอาชีพหรือการเงิน (Zanden & Vander)

๔. การยอมรับบทบาท (Role-Acceptation) คือการที่บุคคลปฏิบัติตามความคิดโดยผ่านกระบวนการของบทบาททั้ง ๓ ที่กล่าวมาแล้ว

กรณีการ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง รวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย^{๔๓}

จิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งอารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม จิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น

๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่ครองตำแหน่งที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม^{๔๔}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีบทบาท หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติบทบาท และสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้น ๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่สังคมได้กำหนดไว้ ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมาย เมื่อบุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้ว จะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุด เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัวชุมชน สังคม และประเทศ ตลอดจนมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด โดยที่ไม่ทำให้ตนเอง และผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนจากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเอง และประโยชน์ต่อบุคคลอื่นให้สมบูรณ์

^{๔๓} กรรณิกา ขวัญอารีย์, บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕).

^{๔๔} จิตยา สุวรรณชฎ, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการ คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓.

๒.๑.๖ บทบาทของพระสงฆ์กับชุมชน

บทบาทเป็นสิ่งที่ผู้รับหน้าที่ต้องแสดงออก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนา และสังคม เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๔๕}

ในส่วนที่เกี่ยวกับชนบทเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ พระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาชนบท ดังนี้

๑. พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ
๒. พระอุปฌาย์หรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย
๓. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว
๔. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยยาแผนใหม่
๕. พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน แต่ทำหน้าที่ช่วยแนะนำสนับสนุนงานของชาวบ้าน ในสังคมเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาทางสังคมทำให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากพระสงฆ์และทำอะไรก็ต้องผ่านพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน
๖. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางจิตวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือดร้อนใจได้

อย่างไรก็ตาม บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงามชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่าบทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทศาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้เป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุดดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

อีกบทบาทหนึ่งก็คือ การให้คำปรึกษาเป็นเรื่องสำคัญคนในสังคมทุกยุคสมัยโดยทั่วไปมักจะตัดสินใจทำการสิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้นพระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจให้คำปรึกษาแก่ประชาชนอันเป็นการแสดงออกถึงบทบาทของความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ ยังพบว่า “บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันและเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ประการแรก พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการมีสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ประการสอง ทำหน้าที่ให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ทั้งระบบปริยัติธรรมแผนกเดิม คือบาลี นักธรรมและ

^{๔๕} อภิชัย พันธุเสน, **พัฒนาชนบทไทย** : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่ , (กรุงเทพมหานคร : มุณีนิมิตปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

มหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดถึงการสื่อธรรมทางสื่อมวลชน ประการสุดท้าย การเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ เป็นผู้นำทำเอง เป็นผู้ประสานงานเป็นผู้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท เป็นวิทยากรกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา” บทบาทของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวพุทธ ต้องมีหน้าที่ดังนี้

๑. ที่พึ่งบวช พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ ๓ เป็นสิ่งที่เคารพนับถือบูชาสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นผู้นำทางจิตใจ ด้วยการพัฒนาหรือยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้นด้วยการมีธรรม มีเหตุผล และเข้าสภาพต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อหลุดพ้น สามารถเป็นที่พึ่งบวชของพุทธศาสนิกชนชาวบ้าน

๒. สอนธรรม พระสงฆ์นอกจากมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยังมีหน้าที่สำคัญในการประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เป็นหน้าที่โดยตรงที่พระสงฆ์จะสอนธรรมให้เป็นธรรมทาน เทศนาสั่งสอนอบรมประชาชนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยให้เกิดศรัทธาสาธะความเชื่อความเลื่อมใส ชี้บ่งให้รู้บาปบุญคุณและโทษ ความเลื่อม เหตุแห่งความเลื่อม ความเจริญและเหตุแห่งความเจริญ ให้เข้าใจและให้เห็นจริง แนะนำให้ละเว้นความชั่ว หันมาประพฤติดีมีเมตตา สัจจะ กตัญญูกตเวที หิริ โอตตปปะ ศีล ๕ เป็นต้น

๓. นำปฏิบัติ พระสงฆ์เมื่อศึกษาเข้าใจในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว จะต้องปฏิบัติปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้องและปฏิบัติชอบ ในธรรมวินัยที่ได้ศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดีโดยการรักษาศีล ๒๒๗ อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติอภิสมาจารสำรวมอินทรีย์ และการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ที่แสดงเป็นแบบอย่างการครองชีวิต เช่น สันโดษ มีเมตตา สัจจะ ให้เกิดขึ้น อันเป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม

๔. พัฒนา พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่ ช่วยเหลือดำเนินการและให้คำปรึกษาชุมชนหรือชาวบ้านและที่สำคัญ การพัฒนาในสถานที่วัด รั้วกำแพง อาคารและสิ่งก่อสร้างการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่น้อยอยู่ให้ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ และการพัฒนาต้องสอดคล้อง และถูกต้องตามพระธรรมวินัยและพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านและประชาชนทั่วไป โดยการชักชวนให้ร่วมกลุ่มร่วมแรงร่วมใจและร่วมทุนสร้างกองทุนประจำหมู่บ้าน หรือการสร้างถนนภายในหมู่บ้าน ขุดคู คลองส่งน้ำ ท่อระบายน้ำ สร้างสุขศาลา สวนสุขภาพ เป็นต้น

๕. ปรึกษาดี พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีเป็นที่เชื่อถือศรัทธามาและมีสถานที่อยู่แน่นอนสำหรับสังคมเขมร เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ และให้คำปรึกษาในด้านศาสนพิธี ความรู้วิชาทางด้านจิต ช่วยแก้ปัญหาของสังคมชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมีปัญหาชีวิต และครอบครัว

๖. มีส่วนช่วยสังคม การช่วยสังคมของพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจสอนให้รู้จักขยันหมั่นเพียร สอนให้รู้จักเก็บออมรู้จักประหยัด สอนให้สันโดษ ด้านการการปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารกิจกรรมคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนชาวบ้านกลุ่มหรือเผ่าต่าง ๆ ให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม ลดปัญหาเหล่านี้พระสงฆ์จะมีความเข้าใจและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถมีส่วนช่วยในด้านการศึกษาของชาติให้การศึกษาแก่คนยากจน

พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นศูนย์กลางของศึกษาชุมชนเป็นต้น^{๔๖} และพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนายังรากลึกฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนาองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ^{๔๗}

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่า เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูงและอำนวยประโยชน์โดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสียเปลืองน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน^{๔๘}

บทบาทของพระสงฆ์เถรวาทในชุมชนเขมรอยู่ที่เวียตนามใต้ พระสงฆ์มีบทบาทเหมือนกันกับบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย เพราะเป็นทายาทของพระพุทธองค์ ส่วนบทบาทเป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ตามแนวความคิดของพระราชาชนมุนี ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ

๑. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติดีเป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่วัดที่สงบ่มเย็นเป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง

๒. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำให้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้นที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจและสนิทใจ

๓. ในสังคมที่จะพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่นที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ ๆ ได้ บทบาทนี้อาจจะประกอบด้วยการเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงานนั้นหรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

^{๔๖} คุณ โทซันธ, **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา**, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๐-๑๑๓.

^{๔๗} พินิจ ลาภธนานนท์, **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

^{๔๘} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, **ศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : พาสโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

๔. การสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับประชาชนทั่วไป แม้ที่เป็นพระพุทธรูปศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจสืบเนื่องมาจากความเร้นลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่ บทบาทประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ^{๔๙} บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมว่ามีอยู่ ๒ เรื่องแนะนำให้ทำ ได้แก่ การแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การทำให้ดู เป็นการแสดงแบบอย่าง การครองชีวิตอย่างสันโดษ มีเมตตาจะ หิริ โอตตัปปะ

ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติดังนี้

๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

๒. พัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคลรอบครัว สังคม และประเทศชาติ

๓. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดรวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน

๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่ในจิตใจของคนเขมรทุกคน และศาสนาประจำชาติเขมรต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้ และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

๕. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษาแนะนำ และการให้กำลังใจ

๖. ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้าคือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์ และรู้มรรควิธีที่จะดับทุกข์

^{๔๙} อนันท์ วิริยะพินิจ, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

๗. ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน

ดังนั้น จึงถือว่า พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงาน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้องชี้แนวทางในการพัฒนาไม่ว่า จะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำสั่งสอนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชนการปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น^{๕๐}

พระสงฆ์และวัดเป็นแหล่งรวมความรู้ภูมิปัญญา เราจะเห็นวัดอยู่ตามหมู่บ้านหรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าที่ไหนมีวัดที่นั่นต้องมีหมู่บ้านของพุทธบริษัทอยู่ใกล้ ๆ วัด เพราะพระสงฆ์และวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาความรู้และภูมิปัญญาตามประเพณีได้อย่างดี ในสังคมเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ วัดจัดเป็นสถานที่อบรม หรือเป็นแหล่งในศึกษาของชาวเขมร และพระเป็นผู้รับภาระหน้าที่ในการสั่งสอน พระและวัดสามารถมีบทบาท และตอบสนองความต้องการความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมเขมรไคร้มาได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ว่าพระต้องมีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นจริงเกิดขึ้นแก่องค์กรคณะสงฆ์ กล่าวคือ พระและวัดต้องไม่ถูกกันออกไปจากเป็นสมบัติรวมเพียงอย่างเดียว ชาวบ้านต้องรู้สึกได้ว่า ในสังคมเขมรไคร้พระและวัดมีบทบาทสำคัญในชีวิตของพวกเขา เพราะชีวิตของพวกเขาไม่ว่าในเขตชนบทหรืออยู่ในตัวเมือง พวกเขาชอบมาวัดทำบุญเป็นประเพณีตั้งแต่เดิมมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ก็ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับพระและวัดเสมอไม่ว่าแสวงหาความสบายใจจากพิธีกรรมเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องไปถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” (Development) มีผู้ให้ความหมายมากมาย เช่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ของไทยให้ความหมายไว้ว่าการพัฒนา หมายถึง “ความเจริญ” เพราะคำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทย มาจากคำว่า “วฑฺฒน” ในภาษาบาลีและ “วรรณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^{๕๑}

^{๕๐} อภิชาติ พันธเสน, **พัฒนาชนบทไทย** : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่ , หน้า ๒๐๖.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕** (พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๘๐.

พจนานุกรมฉบับพุทธศาสนบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๑๑ ของเขมรให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญอุดมสมบูรณ์^{๕๒}

พจนานุกรมภาษาอังกฤษฉบับ Webster's a new world Dictionary of the American Language ให้ความหมายของคำว่า Development ว่าหมายถึง “การเจริญเติบโต และความก้าวหน้า”^{๕๓} (Growth and advancement)

ดร. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาว่า หมายถึง “ความเจริญก้าวหน้าที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง สิ่งที่ปรารถนาน้อยให้เป็นสิ่งที่ปรารถนามากซึ่งดีกว่าของเดิม”^{๕๔}

ดร. ยุวัฒน์ วุฒิเมธี รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาว่า หมายถึง “การกระทำที่เกิดขึ้น คือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า”^{๕๕}

วิทยากร เชียงกุล อาจารย์ประจำภาคสังคมมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนาว่า หมายถึง “การทำให้เจริญขึ้น ดีขึ้น”^{๕๖}

Dr. Datten ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนาว่า หมายถึง “การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น” (Change for the better)^{๕๗}

สนธยา พลศรี ได้สรุปแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวความหมายของการพัฒนา

๑. การทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้นก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง
๒. การเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ
๓. การกระจายรายได้ของบุคคลในชุมชน
๔. กระบวนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
๕. กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชนบททั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม
๖. กระบวนการจัดองค์การทางสังคมที่มีสมรรถภาพดีกว่า
๗. การปรับปรุงระบบสังคมให้ทันสมัย
๘. การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมอย่างสูงสุด
๙. การเปลี่ยนแปลงในระบบทั้งคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม
๑๐. การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า

^{๕๒} พุทธศาสนบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับพุทธศาสนบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๑๑ (พิมพ์ครั้งที่ ๒ , พนมเปญ โรงพิมพ์มิตภาพเขมรญี่ปุ่น, ๒๔๘๑), หน้า ๑๖๖๖.

^{๕๓} Webster's New World Dictionary of The American Language (New York : The World Publishing Company, 1960), p. 401.

^{๕๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๗.

^{๕๕} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๕๖} วิทยากร เชียงกุล , พัฒนาชุมชนและพัฒนาสังคม, (เชียงใหม่ : ห้องจำหน่ายหนังสือสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๕๗} T.R. Datten, Community and Their Development (London : Oxford University Frese, 1959), p. 2.

๑๑. การสร้างความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระหว่างชุมชนต่าง ๆ

๑๒. การปรับปรุงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สังคมไม่พึงปรารถนา^{๕๘}

จากความหมายข้างต้นอาจแบ่งแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาออกได้ ๔ กลุ่มตามแนวความคิด ได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (Growth) คือเป็นการเพิ่มของผลผลิตซึ่งกระทำโดยระบบสังคมร่วมกับสิ่งแวดล้อม เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้นการสร้างถนน สะพาน เขื่อน เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบกระทำการเช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมืองและระบบบริหาร

กลุ่มที่ ๓ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนาเป็นการเน้นถึงวัตถุประสงค์หลักถ้าเป็นการบริหารด้วยวัตถุประสงค์ (Management by objectives) คือการทำงานที่มุ่งวัตถุประสงค์เป็นหลัก กล่าวคือ การพัฒนาต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และความต้องการที่ได้รับความเห็นชอบหรือการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง

กลุ่มที่ ๔ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อไปใช้ในการดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์^{๕๙}

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาจึงเป็นการวางแผนเพื่อหามาตรการให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากที่ไม่พึงปรารถนา โดยการชักชวนหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของประชากรเป้าหมาย โดยโครงการที่วางขึ้นนั้น เพื่อปฏิบัติการให้บรรลุผลตามเป้าหมายด้วยกลวิธีการทำงานพัฒนาต่าง ๆ อีกนัยหนึ่ง การพัฒนา หมายถึง ความเจริญอัน หมายถึงการ เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น คือการพัฒนาจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงไปในทางเลวก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าเป็นการพัฒนานั้น จะต้องการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ดีกว่า เจริญกว่า สวยกว่า หรือมั่นคงกว่าของเดิม

๒.๒.๒ ความหมายของชุมชน

ชุมชน คือ “กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติระหว่างกันมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและการรวมกันอยู่ในเขตนั่น”^{๖๐} หรือชุมชนคือ “หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยในอาณาเขตบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความรู้สึกผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อ

^{๕๘} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๘.

^{๕๙} พระครูสุวรรณวรการ, ศีลขบถบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี , **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๖๐} สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, **พัฒนาชนบทในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๕๑.

ชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนาเดียวกัน ก็ตามที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นๆ”^{๖๑}
 “กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอน และมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่ว ๆ ไปอย่างเดียวกัน ดังมองเห็นจากการยาทประเพณี ขนบธรรมเนียมและแบบแห่งการพูด”^{๖๒}
 “ชุมชนหมายถึงกลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่อาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอน และติดต่อกันมีการดำเนินชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียวกัน”^{๖๓} “กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นทาง มีขอบเขตอันเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น”^{๖๔} “ชุมชนหนึ่งประกอบด้วยประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินที่ต่อเนื่องกัน และเป็นผู้ซึ่งมีความสนใจร่วมกันกับผู้อื่น อย่างน้อยหนึ่งอย่างหรือมากกว่าที่เป็นเหตุให้ต้องอาศัยบนผืนแผ่นดินนั้น”^{๖๕} “ชุมชนบางครั้งก็หมายถึงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เป็นภาคนั้นภาคนี่ และบางทีก็หมายถึงตัวปัจเจกชนซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่นั้น หรือความผูกพันทางใจที่มีต่อศูนย์กลางของพลเมืองในท้องถิ่น ฉะนั้นชุมชนเป็นโครงสร้างทางสังคมแบบหนึ่งปฏิบัติการอย่างเป็นหน่วย ซึ่งมีระบบหรือโครงสร้างของส่วนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอยู่”^{๖๖} “องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาล้วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้”^{๖๗}

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปความหมายของชุมชนได้ว่าชุมชน หมายถึงกลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความใส่ใจร่วมกันและมีผลประโยชน์คล้าย ๆ กันและมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง

๒.๒.๓ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นจริงอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่ดีงามหรือเจริญ) กล่าวคือเป็นการจุดใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบ

^{๖๑} จีรพรรณ กาญจนจิตรา, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๒๐), หน้า ๒๐.

^{๖๒} เทวี รัชตานนท์, *การจัดระเบียบชุมชน* (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๕), หน้า ๖๑.

^{๖๓} กมล อุดุลพันธุ์ เชิดวิทย์ ฤทธิประศาสน์และสุจิตรา ธุนานันท์, *การบริหารการพัฒนา* (กรุงเทพมหานคร ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๑๕๘.

^{๖๔} ไพฑูรย์ เครื่องแก้ว, *สังคมชนบทไทยและหลักพัฒนาชุมชน* (พระนคร ฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๐๖), หน้า ๙๑.

^{๖๕} Charles R. Hoffer, *Michigan Communities, Social Organization and Change in Local Areas* (E. Lansing : Research Station, Michigan state University, 1960) P. 5.

^{๖๖} Arthur Dunham, *Community Welfare Organization : Principles and Practice*, P.7.

^{๖๗} Marvin E. 01 sen , *The Process of Social Organization* (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968), P. 91.

ต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนา อันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีการวางแผน (Planned community change)^{๖๘} การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความป็นอยู่ดีขึ้น โดยการร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีนำเอาการบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพของชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น^{๖๙} ลักษณะการพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การกระทำ การรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนรวม และยังเป็นกระบวนการ (Process) ทำงานอย่างหนึ่งและเป็นกลยุทธ์ ๑ หนึ่ง (Strategy) ซึ่งมีจุดหมายปลายทางสูงสุดอยู่ในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรม^{๗๐}

ทองคำน หงษ์พันธ์ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน (Community development) ไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. การพัฒนาชุมชน คือการสร้างเสริมความเจริญและยับยั้งความเสื่อมของชุมชน
๒. การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความรู้และความสามารถของประชาชน และความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน
๓. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูง และส่งเสริมประชาชนให้มีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงการทำการมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น
๔. การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนากำลังความคิด และความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกันเพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาอนามัยและขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย^{๗๑}

Arthur Dunham ได้กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน คือการรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นที่น่าอยู่ และดำเนินการไปในแนวทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของราษฎรในชุมชนนั้น ในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ”^{๗๒} จากแนวความหมายของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” ดังกล่าวข้างต้นแล้วอาจแปลความหมายไปได้ว่า การ

^{๖๘} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

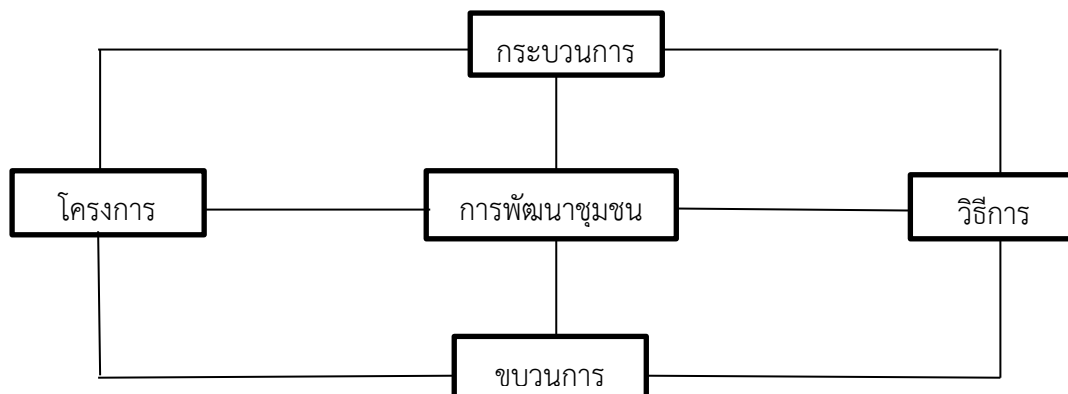
^{๖๙} นิรุติ ไชยกุล, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพ ฯ : ห.ส.น. ไทยอนุเคราะห์, ๒๕๒๒), หน้า ๑.

^{๗๐} วิรัช เตียงหงษากุล, หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๓.

^{๗๑} ทองคำน หงษ์พันธ์, แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

^{๗๒} Arthur Dunham, “The Outlook for Community Development”, The Social Welfare Forum 1958 (Proceedings of the National Conference on Social Welfare, 1958), P. 3.

พัฒนาชุมชนนั้น หมายถึง “ขบวนการ โครงการ วิธีการ หรือกระบวนการ”^{๗๓} ก็ได้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การพัฒนา เป็นได้ทั้งขบวนการ โครงการ วิธีการ และกระบวนการ แผนภูมิที่ ๑ ประกอบ

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงถึง “ความหมายของการพัฒนาชุมชนในฐานะต่าง ๆ”

จากแนวทางดังกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) อันเป็นทั้งวิธีการ (Method) และยังเป็นทั้งโครงการหรือแผนงาน (Program) อีกทั้งขบวนการ (Movement) อยู่ในตัวเสร็จ ซึ่งในหลักการดังกล่าว ก็เพื่อการพัฒนาให้คนในชุมชนมีคุณภาพคุณธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมด้วยกัน

๒.๒.๔ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ดำเนินแบบต่อเนื่องและค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยหลักความต้องการและการริเริ่มจากประชาชนเป็นหลักเพื่อว่า ผลที่ได้รับจะเป็นการแน่นอนและถาวรต่อไป จึงได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้^{๗๔}

๑. มุ่งที่จะเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน จากสภาพหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ให้หันมาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์และมีความคิดก้าวหน้าต่อไป

๒. มุ่งที่จะให้ประชาชนมีความสำนึก ในการที่ตนเป็นสมาชิกของชุมชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเองและชุมชน

๓. มุ่งที่จะให้ประชาชน มีความรับผิดชอบ รู้จักรับผิดชอบในการทำงานกิจกรรม รับผิดชอบในการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชน และต่อประเทศชาติในที่สุด

๔. มุ่งที่จะให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่มและปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดย

^{๗๓} Irwin T. Sander, *The Community: An Introduction to A Social System* (Second Edition, New York : The Ronald Press Company, 1958), P. 521.

^{๗๔} พระครูสุวรรณวรการ, *ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี*, อ่างแล้ว หน้า ๒๖.

อาศัยมีรัฐบาลเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อร่วมกันพัฒนาสังคม ทำให้สังคมอยู่ที่ชนบทมีความเจริญเติบโตขึ้น โดยรัฐบาลจะเข้าช่วยเหลือ เมื่อเกินขีดความสามารถของประชาชนที่จะร่วมมือกันทำเอง^{๗๕}

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ๒ ประการคือ ประการแรกมุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม หรือสถานะทางกายภาพซึ่งสมาชิกในชุมชนนั้นอาศัยอยู่ ประการที่สองมุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน จากสภาวะหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ ล้าสมัยให้มาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์ มีความคิดก้าวหน้าและมีความสำนึกในการที่ตนเป็นสมาชิกของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเอง และชุมชน มีความรับผิดชอบในกิจกรรมการดำเนินงานรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชน ต่อประเทศชาติ และในที่สุดให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองมีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่ม และปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะเข้าไปช่วยเหลือเมื่อเกินขีดความสามารถของประชาชน และร่วมมือกันทำเองได้ ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้เป็นหัวใจสำคัญของงานพัฒนาชุมชน^{๗๖}

จากความมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน สรุปได้ว่า เป็นความมุ่งหมายให้ประชาชนที่อยู่ในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยมีการศึกษาเป็นพื้นฐานพัฒนาคุณธรรมนำผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ การพัฒนาคนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น จุดมุ่งหมายของการพัฒนาก็จะยั่งยืนต่อไป

๒.๒.๕ ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา ได้อธิบายไว้ว่า “ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถือว่าพลังสำคัญที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จความมุ่งหมายนั้นมาจากประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนต่ำต้อยหรือด้อยการศึกษาเพียงใด ก็ยังมีพลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของตนให้มีมาตรฐานสูงขึ้น การกระตุ้นเตือนและ ค้ำชูพลังดังกล่าว จะเป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกด้านพร้อม ๆ กัน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่า ถ้าประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุขในชีวิตได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีงามเท่านั้น และการช่วยเหลือในลักษณะนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน”^{๗๗}

สอตคัลลิ่ง กับ พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ ได้กล่าวถึงเรื่องปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ ๕ ประการ คือ

^{๗๕} สุเทพ เชาวลิตร, **หลักการพัฒนาชุมชน**(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๗๖} จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, “การพัฒนาชุมชน (Community Development)”, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายตำราและอุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘), หน้า ๓.

^{๗๗} จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗.

๑. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่กำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

๒. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

๓. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนะประเพณีปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

๔. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา

๕. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ^{๗๘}

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความศรัทธาในตัวคนว่า เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลสิ้น ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทักษะที่ถูกทาง และมีขีดความสามารถสูงขึ้นอีกประการหนึ่งการพัฒนาชุมชน ก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเลื่อมล้ำต่อกันสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้นเป็นเรื่องที่อารยสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้ายความไม่รู้ ความดื้อดึงและการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต้องยึดหลักการรวมกลุ่ม และการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด

๒.๒.๖ แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดมาจากความเชื่อในคุณค่าของมนุษย์ และทรัพยากรต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้^{๗๙}

๑. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด บุคคลทุกคนมีพลังซ่อนเร้นอยู่ ถ้าได้รับการพัฒนาให้ถูกทางแล้วสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนได้เป็นอย่างดี ใช้แต่เพียงเท่านั้นมนุษย์ยังสามารถถ่ายทอดมรดกทางสังคมไปยังคนรุ่นหลังได้ สามารถเข้าใจและตัดสินใจของชุมชน และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนและชุมชนไปในทิศทางที่ต้องการได้ “คน” จึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด

๒. การช่วยตนเอง การช่วยเหลือที่ดีที่สุด คือการช่วยเพิ่มขีดความสามารถให้ช่วยตัวเองได้โดยไม่ต้องคอยพึ่งคนอื่น

^{๗๘} พัทธน์ บุญยรัตน์, การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑-๒.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๑๐.

๓. ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ความต้องการที่แท้จริง เป็นความต้องการที่ประชาชนในชุมชนนั้นแสดงออกมาในชุมชนแบบดั้งเดิมที่ไม่มีการติดต่อกับภายนอกมากนัก ความต้องการของชุมชนมักจะปรากฏออกมาในเรื่องการบริโภค (Consumption – Oriented) แต่ในชุมชนที่ทันสมัยและมีการติดต่อกันภายนอกตลอดเวลา ความต้องการของชุมชนจะมีลักษณะเด่นในเรื่องพัฒนา (Development – Oriented)

๔. ความคิดริเริ่มของชุมชน ความคิดริเริ่มของชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่ขาดมิได้ ความคิดริเริ่มที่มาจากภายนอกมักจะไม่ค่อยตรงกับความต้องการและปัญหาของชุมชน และมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากประชาชนด้วย ตรงกันข้ามสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของชุมชนเองแล้ว ประชาชนในชุมชนย่อมจะรู้สึกหวงแหน ทุ่มเทยอม ภาวภูมิใจมีความเต็มใจที่จะบำรุงรักษาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และทำให้เกิดกำลังใจที่จะคิดเสริมสร้างสิ่งใหม่ ๆ ตามความต้องการ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากชุมชนยังลังเล และไม่เต็มใจที่จะออกความคิดริเริ่มก็เป็นเรื่องที่ทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องเข้าไปแนะนำกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหว ทั้งนี้โดยวิธีการจัดตั้งให้มีการรวมกลุ่มและการให้การศึกษาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางสำคัญในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความคิดริเริ่ม

๕. ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาที่ได้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุดนั้น ควรเกิดขึ้นจากพลังและขีดความสามารถของประชาชนที่ได้ผนึกกำลังกันขึ้นมา ผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองของรัฐ การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้น นอกจากยากที่จะประสบความสำเร็จ และได้ผลงานไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังอาจนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่ายอีกด้วยในทางกลับกัน ถ้าหากสังคมใดรัฐเป็นผู้ทำให้ประชาชนฝ่ายเดียว การพัฒนาจะเป็นอย่างเชื่องช้าและยังเป็นการเสริมสร้างทรศณะแบบคอยให้ผู้อื่นมาช่วยเหลือตลอดเวลา ผลที่ตามมาก็คือ การพัฒนาทางด้านรูปธรรมอย่างเดียว แต่ทางด้านตัวคนหรือนามธรรมนั้นไม่ได้รับการพัฒนาเลย ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนประกอบด้วยสาระสำคัญ ๒ ประการ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Local participation) และการสนับสนุนของรัฐบาล (Government Contribution)

๖. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาในด้านรูปธรรมและนามธรรมต้องได้สัดส่วนกัน ถ้าหากมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะก็จะทำให้เกิดผลการพัฒนาชนิดผิดรูปผิดร่าง ด้วยเหตุนี้ขอบเขตของการพัฒนาชุมชนจึงกว้างมาก พาดพิงไปถึงงานรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น ๆ หลายด้าน เช่น การศึกษา อนามัย เกษตร และการปรับปรุงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่าง ๆ การพัฒนาชุมชนมิได้มุ่งขจัดปัญหาของชุมชนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่มุ่งทำทุก ๆ ด้านพร้อมกันไป เพราะปัญหาเหล่านี้เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด การแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบกระเทือนที่มีต่อปัญหาเรื่องอื่น ๆ จะเป็นผลเสียก่อให้เกิดความขัดแย้งมากกว่าผลดี ดังนั้นจึงต้องมีการรวมกลุ่มและการประสานงานที่ดี ขณะเดียวกันเนื่องจากทรัพยากรต่าง ๆ มีจำนวนจำกัด จึงจำเป็นต้องมีการคำนึงถึงการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังตามความเหมาะสมด้วย

๗. การใช้ทรัพยากรภายในชุมชน ทรัพยากรภายในชุมชนได้แก่

๑. คน แบ่งได้เป็น

ก. แรงงาน

ข. กำลังความคิด มั่นสมอง ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นความรู้ในทางเยียวยา ความรู้ในการทำงานให้สำเร็จ หรือความรู้ในการคิดอ่านทำสิ่งต่าง ๆ อันถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในตัวคนหนึ่ง

ค. ทักษะหรือฝีมือในการทำงาน เช่น ฝีมือทางช่างไม้ช่างเหล็กจักสาน ฯลฯ

๒. ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่จะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ นับตั้งแต่ ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุต่าง ๆ

๓. สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันทางสังคมทุกอย่างที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น สถาบันทางครอบครัว สถาบันทางศาสนา สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมือง และสถาบันในการสนทนา การสถาบันเหล่านี้ควรพยายามนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในที่สุด^{๘๐}

ในแต่ละชุมชน ถ้ายึดถือแนวความคิดเรื่องทรัพยากรของชุมชนเป็นหลักแล้ว จะพบว่าทรัพยากรซึ่งเป็นพลังอันมหาศาลที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนมีอยู่แล้วในชุมชนนั่นเอง ถ้าหากรู้จักใช้ รู้จักหา รู้จักนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเกิดผลดีแก่ชุมชน แต่ถ้าจำเป็นก็อาจแสวงหาจากภายนอกได้

๔. การดำเนินงานตั้งอยู่บนรากฐานของหลักประชาธิปไตย หมายความว่า การพัฒนาจะต้องทำงานร่วมกับบุคคลภายในชุมชนทุกคน ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ เพศหรือวัย ไม่ทำงานแต่เฉพาะกับบางกลุ่ม บางพวก ทุกคนในชุมชนมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนในเรื่องใดต้องเป็นการตัดสินใจของคนส่วนมาก และผลประโยชน์ที่จะได้จากการพัฒนาต้องส่งผลไปถึงคนส่วนมาก การมีส่วนร่วมในการประชุมหรือการสนทนากันต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทุกคน และให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม ว่ามีคุณค่าหรือประโยชน์ทุก ๆ คน สมาชิกกลุ่มย่อมมีหนึ่งเสียงเท่ากันในทุกเรื่องของชุมชน

โดยสรุป แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน เป็นการมุ่งไปยังประชาชนเป็นเบื้องต้น เพราะพลังสำคัญที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จนั้นอยู่ที่ประชาชน โดยยอมรับว่าประชาชนมีความสามารถและมีพลังซ่อนเร้นอยู่ พลังเหล่านี้หากนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถทำให้เกิดความสำเร็จแก่ชุมชนนั้น ๆ ได้ ฉะนั้น การพัฒนาชุมชนจึงมุ่งกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มได้รู้จักความสามารถของตน ช่วยตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น โดยอาศัยความต้องการที่แท้จริง หรือความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนนั่นเองเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่อฝึกให้เขาสามารถแก้ปัญหาด้านตนเอง ตัดสินใจโดยตนเอง และปฏิบัติงานร่วมกัน มีการประสานงานและผสมผสานกับทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลหรือเอกชน โดยใช้ทรัพยากรภายในชุมชนนั้น และยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นแนวทางสำคัญ อันเป็นการมุ่งพัฒนาให้เกิดความสมดุลย์กันทั้งด้านนามธรรมและรูปธรรม

๒.๒.๗ หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นเพียงหลักการเท่านั้น ซึ่งทางองค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักการดำเนินงานพัฒนาในที่ประชุมเดือนมีนาคม ๒๕๐๐ ไว้ ๑๐ ประการ คือ

^{๘๐} ดร. ไพฑูรย์ เครือแก้ว, สังคมชุมชนไทยและหลักพัฒนาชุมชน (พระนคร ฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔๔.

๑. โครงการพัฒนาชุมชน จะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชน เริ่มจากโครงการง่าย ๆ ก่อนแล้วค่อย ๆ ไปสู่โครงการที่ยากขึ้น

๒. โครงการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเป็นโครงการอเนกประสงค์ คือ มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุขความเจริญได้ในหลายๆ ด้านพร้อมๆ กัน

๓. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเริ่มการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติประชาชน พร้อม ๆ กับการพัฒนาชุมชน หรือพร้อม ๆ กับการดำเนินการของชุมชน

๔. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในโครงการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและจัดรูปสถาบันหรือหน่วยงานปกครอง หน่วยงานบริหารงานของประชาชนขึ้น

๕. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่นและพัฒนาผู้นำท้องถิ่นขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน

๖. ให้สตรีและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานและขยายผลงานได้เป็นอย่างดี

๗. รัฐบาลจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อมเพื่อสนับสนุนงาน และเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของผลงานและเป็นกำลังใจให้แก่ประชาชน

๘. ต้องมีการวางแผนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่นและการบริหารในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๙. ในการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์การของเอกชนองค์การอาสาสมัครต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

๑๐. ในการวางแผนการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนให้มีการพัฒนาหรือความเจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ระดับกับทุกส่วนของประเทศ^{๘๑}

หลักการพัฒนาชุมชนถือเป็นแม่แบบของการพัฒนาชุมชนในทุกแง่มุมจากการสรุปไว้ ๑๐ ข้อดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าครอบคลุมถึงการวางแผนการพัฒนาชุมชนอย่างครบถ้วน^{๘๒}

๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนต้องมีเป้าหมายที่สำคัญในการดำเนินงาน จึงนำ เสนอนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ด้านการพัฒนาไว้ คือ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้พูดถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นเป้าหมายอุปกรณ์ (Instrumental goal) คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ครอบครัวและประชากรอนามัยและสาธารณสุขนั้นหนาแน่น^{๘๓}

^{๘๑} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, อ่างแล้ว หน้า ๒๕.

^{๘๒} พระครูสุวรรณวรการ, **ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี**, อ่างแล้ว.

^{๘๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชน**, อ่างแล้ว หน้า ๒๗.

จิรพรรณ กาญจนจิตรา กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า เป้าหมายสุดท้าย(Ultimate goal) คือการพัฒนาคน โดยมุ่งให้คนในชุมชนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาการตัดสินใจของตนเองในการที่จะปรับปรุงสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชน บนพื้นฐานของการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย^{๘๔}

สุเทพ เชาวลิ กล่าวว่า “กรมการพัฒนาชุมชน มีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. เร่งการเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของชุมชน
๒. ปรับปรุงส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น
๓. ปรับปรุงส่งเสริมอนามัย และสุขภาพ
๔. ส่งเสริมการศึกษา และวัฒนธรรมตลอดทั้งให้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็น
๕. พัฒนาประชาชนให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนจากเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพสมบูรณ์นั้นต้องพัฒนาทั้งคนและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน^{๘๕}

๒.๒.๙ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนมีองค์ประกอบหลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนมีความสำคัญในที่นี้จะกล่าวไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. การพัฒนาชุมชน คือ การพยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนภายในชุมชนให้ดีขึ้นหรืออาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้คนหรือชุมชนนั้นมีความเจริญขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งนี้หมายถึง การทำให้คนในชุมชนนั้นมีความกินดีอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากราษฎรเอง โดยราษฎรจะต้องช่วยด้วยตนเองในการพัฒนาด้วยการเข้ามามีความคิดเห็น และดำเนินการด้วยตนเองบนพื้นฐานของความสมัครใจ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ตัวประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาทุกสายต้องการให้ประชาชนมีทักษะ มีความรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือตนเอง

๒. การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม หรือเป็นลักษณะทางกายภาพตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน การประพฤติปฏิบัติแบบเก่า ๆ ของชุมชนนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างด้วยกัน ด้วยวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและแนวความคิดให้ถูกต้อง

๓. การดำเนินงานจะต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ทั้งนี้หมายถึงว่า กิจกรรมใด ๆ ที่จะนำไปส่งเสริมให้ประชาชนรับปฏิบัติ จะต้องเป็นกิจกรรมที่ประชาชนมีความต้องการอยู่แล้ว หรือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน และสามารถทำให้ประชาชน รู้สึกต้องการได้

๔. การพัฒนาชุมชนจะต้องใช้หลักการย่วย เร่งเร้า ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความคิด ริเริ่ม และรู้จักวิธีช่วยตนเองโดยพลั้งกลุ่มคน ตลอดจนการดำเนินการไปตามโครงการพัฒนานั้น

^{๘๔} จิรพรรณ กาญจนจิตรา, การพัฒนาชุมชน, อ้างแล้ว หน้า ๒๙.

^{๘๕} สุเทพ เชาวลิ, หลักการพัฒนาชุมชน, อ้างแล้ว หน้า ๒๙.

๕. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน ยั่วยุและส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มขึ้น

๖. แผนงานพัฒนาที่อาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับหน่วยงานของรัฐบาล และองค์การอาสาสมัครเอกชน

๗. รัฐบาลหรือแหล่งให้ความช่วยเหลือจากภายนอก จะให้ความช่วยเหลือเฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกินความสามารถที่ชุมชนหรือราษฎรจะจัดหามาได้เอง เช่น ความรู้ทางวิชาการวัสดุ และเงินเท่าที่จำเป็น

๘. จะต้องมีการรวบรวมผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มิใช่ดำเนินการแต่เพียงหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด เพราะปัญหาของชุมชนอยู่นอกเหนือความสามารถของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด โดยเฉพาะและการที่จะพัฒนาชุมชนให้ได้ผลจะต้องเป็นการพัฒนาโดยมุ่งประชาชนเป็นหลัก ดังนั้นจึงใช้หลักการที่เรียกว่า การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ คือ มุ่งที่จะพัฒนาทุก ๆ ด้าน มิใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งด้านเดียว

๙. ขบวนการพัฒนาชุมชน จะต้องพิจารณาถึงสังคม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นหลัก

๑๐. วิธีการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยหลักการและแนวทางระบอบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ^{๘๖}

๒.๒.๑๐ วิธีการพัฒนาชุมชน

จากความหมาย แนวคิด หลักการพัฒนาชุมชนที่ศึกษามาแล้วในเบื้องต้น และพื้นฐานในการที่จะกำหนดวิธีการที่จะใช้ในการพัฒนาชุมชน นักวิชาการและนักปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาชุมชนไว้ ๗ วิธีการคือ^{๘๗}

๑. การให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนที่มีการศึกษาต่ำ ให้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์โดยกระบวนการให้การศึกษอบรม พัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาด อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีงามซึ่งได้จากการศึกษอบรม

๒. การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่ม หรือองค์กรของประชาชนให้เป็นผู้พร้อมที่จะรับและร่วมปฏิบัติในสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ อันเกิดจากการพัฒนาอยู่เสมอ รวมพลังความคิดแรงกาย แรงใจ และวัสดุ เงินทุน เพื่อร่วมกันเป็นกลุ่มขึ้น และเป็นองค์กรสร้างพลังการคิดตัดสินใจร่วมปฏิบัติ และรับผิดชอบด้วยกัน อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นร่วมกันในหมู่ประชาชนเป็นตัวของตัวเองในที่สุด

๓. การสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มของประชาชนขึ้น เพื่อบริหารงาน และคิดสร้างกิจกรรมและแนะนำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มออกให้เกิดประโยชน์ โดยต้องมีผู้นำและผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นกิจลักษณะ เป็นผู้นำที่ดีและเข้มแข็งสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านบริการ และนำความคิดของประชาชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นอย่างดี

^{๘๖} จีรพรรณ กาญจนจิตรรา, การพัฒนาชุมชน, อ่างแล้ว หน้า ๒๙.

^{๘๗} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน, หน้า ๖-๘.

๔. การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปปฏิบัติงานอย่างเป็นมิตรกับประชาชนในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำหน้าที่เป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการคิดริเริ่มการแสวงหาพลังมวลชน กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนมีความคิดริเริ่ม และกล้าคิด มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองได้

๕. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นว่า การเริ่มต้นที่ดีช่วยให้งานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง และการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชนนั้นไม่ควรจะล้มเหลวเพราะจะเป็นการทำลายแรงบันดาลใจ ความกล้ากระตือรือร้นในการทำงานของประชาชน ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนควรต้องมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว และตระหนักในปัญหามากขึ้น ดังนั้นก่อนลงมือทำโครงการพัฒนาจะต้องมีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในทุก ๆ ด้านของชุมชน และข้อมูลแต่ละด้านทำให้ประชาชนและผู้นำมีส่วนร่วมรับผิดชอบรับรู้อย่างใกล้ชิด เพราะประชาชนและผู้นำได้รับรู้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง

๖. การวางแผนและวางโครงการ การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบ และมีหลักวิชาการ การนำแผนออกปฏิบัติโดยจัดทำเป็นแผนโครงการต่าง ๆ และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงเน้นการวางแผน วางโครงการขึ้นโดยประชาชนตามสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนและทางฝ่ายรัฐบาล จะต้องมีการวางแผนจากเบื้องบนแล้วต้องมีการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับแผนของประชาชนเป็นสำคัญ

๗. การประสานงานและการร่วมมือในการปฏิบัติงาน การพัฒนาชุมชนไม่ใช่เป็นงานของประชาชนหรือหน่วยงานของรัฐคนใดคนหนึ่ง หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะแต่เนื่องจากกิจกรรมที่จะต้องพัฒนาในชุมชนนั้นมีมากมาย จะต้องทำให้การประสานสอดคล้องเกื้อกูลกัน ดังนั้นการประสานงานทั้งทางวิชาการ บุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในโครงการจึงมีความจำเป็นและสำคัญในโครงการ และการนำโครงการออกปฏิบัติและขั้นตอนต่าง ๆ ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกคนทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบ จะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและความถนัดของตน เพื่อให้การวางแผน การปฏิบัติออกมาให้เกิดความรัดกุมและรับรู้ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย

จากความหมายของการพัฒนาชุมชน ปรัชญา แนวคิด อุดมการณ์ หลักการพัฒนาหรือองค์ประกอบของการพัฒนา วิธีการและกระบวนการของการพัฒนา เป็นสิ่งที่ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นจะต้องเข้าใจอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่ กำนัน พระภิกษุสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ทางราชการองค์กรต่าง ๆ จะต้องรับรู้ ถือว่า หลักการพัฒนานั้นจะเป็นกรอบแนวคิดหรือยุทธวิธีในการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนได้มีการตีความ และให้ความหมายที่แตกต่างกันตลอดมาตามทัศนะที่แต่ละประเทศรับมาเป็นตัวแม่บท หรือมีความเชื่อในทฤษฎีและแนวคิดเหล่านั้น ซึ่งการให้ความหมายหรือการนิยามความหมายของการพัฒนาที่ต่างกัน

ในการศึกษาเรื่องการพัฒนาชุมชนนั้น นักพัฒนาชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความหมายปรัชญา แนวคิด

อุดมการณ์ หลักการ เป้าหมาย องค์ประกอบ ลักษณะสำคัญ วิธีดำเนินการ กระบวนการพัฒนาชุมชน ข้อควรคำนึงถึงและคุณสมบัติของนักพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นอย่างมาก

ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ ได้แยกแยะความหมายของการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ด้านคือการพัฒนาชุมชนในความหมายของงานและความหมายของหลัก และวิธีการทำงานโดยได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนในความหมายของงาน ก็คือการกระทำให้เกิดสิ่งของต่าง ๆ หมายความว่า การกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุประสงค์ของทั้งที่สามารถมองเห็นจับต้องได้ และที่สังเกตได้ เช่น การสร้างถนน ขุดบ่อน้ำ สร้างทำนบ เขื่อนฝาย สร้างโรงเรียน สถานือนามัย ไฟฟ้า ประปาให้มีขึ้นในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาจิตใจเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยม และพฤติกรรมของคนในชุมชนจนสามารถรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรที่แน่นแฟ้นโดยไม่คำนึงว่า ประชาชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการหรือไม่

๒. การพัฒนาชุมชนในความหมายของหลักและวิธีการทำงาน หมายถึงการที่ประชาชนต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการสร้างงานหรือสิ่งของ ถาวรวัตถุองค์กรต่าง ๆ ของประชาชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ประชาชนจะต้องเป็นผู้คิดริเริ่มพิจารณาตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ดังนั้นในความหมายนี้ การพัฒนาชุมชนจะมีลักษณะเป็นงานที่เป็นความคิดริเริ่มของประชาชน การกระทำโดยประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งหัวใจในการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การเสียสละยินยอมพร้อมใจกันของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบในผลงาน ที่เกิดจากการดำเนินโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยมีได้มุ่งหวังค่าตอบแทนเป็นเงินทอง แต่หวังผลของงานที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมนั้นสำคัญ^{๘๘}

จากความหมายที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ อาจจะให้ความหมายได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกด้าน โดยประชาชนและมีหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเป็นผู้ให้สนับสนุน

สุกิจ จุลละนันท์ ปรัชญาอันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนนั้นถือว่า คนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถและพลังงานอันซ่อนเร้นแฝงอยู่อันได้แก่ กำลังความคิดแรงงาน ฝีมือหรือทักษะ ซึ่งพลังงานเหล่านี้ ถ้าได้รับการขุดค้นและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้

ฉะนั้น วัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคน หรือ แต่ละกลุ่มได้รู้จักใช้ความสามารถของตน ช่วยตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความจริงให้แก่ท้องถิ่น โดยอาศัยความต้องการโดยแท้จริง หรือความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนนั่นเองเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้เขาสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง และทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจึงมิได้ขึ้นอยู่กับผลสำเร็จ

^{๘๘} ชาญชัย ศิลปะอวยชัย และคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, งานวิจัย, หน้า ๑๑.

ในทางวัตถุเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติทักษะความรู้ และความสามารถของประชาชนเป็นสำคัญ^{๘๙}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึงปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า คือการยึดหลักการง่าย ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ โดยความเป็นจริงแล้ว มนุษย์โดยสภาวะธรรมชาติมีลักษณะทางกายภาพที่มีลักษณะแตกต่างกัน ฉะนั้นโดยสภาวะของธรรมชาติมนุษย์จึงไม่มีทางเท่าเทียมกันได้ แม้โดยปัญญาสากลกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนจะระบุไว้ว่า ทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกันแต่แท้จริงแล้ว มนุษย์ไม่มีทางที่จะมีสิทธิและความเสมอภาคทางร่างกายและจิตใจได้ ในขณะที่ทุกคนมีสิทธิที่จะเจริญก้าวหน้า แต่โอกาสที่มนุษย์ประสบความสำเร็จในชีวิตมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับสภาวะธรรมชาติและสภาวะทางกายภาพของแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้นมนุษย์ย่อมไม่มีสิทธิและเสมอภาคในความสำเร็จของชีวิตเท่าเทียมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงสามารถที่จะแบ่งปรัชญาของการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ

๑. การพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นในตัวบุคคลว่า เป็นทรัพยากร (Human Resources) ที่มีความสำคัญที่สุดในความสำเร็จของการดำเนินการทั้งปวง และเชื่ออย่างแน่วแน่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถทางกายภาพของตนที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถของตนหากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้อง

๒. การพัฒนาชุมชนเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนปรารถนาต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม (Social Justice) ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกาย สบายใจ (Social Acceptability) จากปรัชญาชั้นมูลทั้ง ๒ ประการนี้ ถูกนำไปเป็นมาตรการในการกำหนดหลักการดำเนินการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สามารถเป็นกลวิธีที่เป็นแกนในการดำเนินการพัฒนาชุมชนของสังคมในทุก ๆ ด้าน^{๙๐}

ชีวิวัฒน์ นิजเนตร ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชน ตามที่องค์การสหประชาชาติกำหนดมีหลักเกณฑ์ ๙ ประการคือ

๑. ในการพัฒนาชุมชน ถือว่า บรรดากิจการต่าง ๆ ที่ดำเนินไปนั้นต้องเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของชุมชนโดยส่วนร่วม โดยเฉพาะโครงการเริ่มดำเนินการ

๒. โครงการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุขความเจริญได้ในหลาย ๆ ด้านพร้อมกัน

๓. การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนไปพร้อมกับการดำเนินงานตามโครงการ

๔. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชน และจัดรูปแบบสถาบันหรือหน่วยงานปกครอง และหน่วยงานบริการของประชาชน

๕. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่น และพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำในท้องถิ่นตามลักษณะของกิจกรรม และความจำเป็นของชุมชน

^{๘๙} ดูรายละเอียดใน สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๖.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

๖. ต้องยอมรับและเปิดโอกาสให้สตรี เยาวชนได้เข้ามามีบทบาทร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนนั้นจะสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานได้ดี

๗. รัฐบาลจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อม เพื่อคอยเสริมงานของประชาชนเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของงานและกำลังใจ

๘. การวางแผนงานพัฒนางานเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการบริหารงานในทุกระดับต้องมีความคล่องตัว และมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๙. ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนดำเนินงานให้เกิดความเจริญพร้อม ๆ กันไป ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

จากหลักการทั้ง ๙ ประการจะเห็นว่าได้ยึดปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเป็นหลักเกือบครบถ้วน ซึ่งหลักการของการพัฒนาชุมชนที่ได้รวบรวมจากยุวัฒน์วุฒิเมธี ก็พอจะสรุปหลักการพัฒนาชุมชนได้ดังนี้

๑. หลักการดำเนินงานแบบช่วยการคิด
๒. หลักการให้ประชาชนช่วยตัวเอง หรือพึ่งตนเองได้
๓. หลักการมีส่วนร่วม
๔. หลักประชาธิปไตยในการทำงาน
๕. หลักการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น
๖. หลักการเปลี่ยนแปลงจิตใจเพื่อพัฒนาพฤติกรรม^{๙๑}

ในแง่ของหลักการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน นับได้ว่าเป็นแนวคิดที่จะนำประชาชนให้บังเกิดควมมีศรัทธาในตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของในการดำเนินงาน โครงการต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถ และประสิทธิภาพในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การพิจารณาตัดสินใจแก้ไขปัญหา การร่วมปฏิบัติและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง^{๙๒}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

๒.๓.๑ บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

ปัจจุบันปัญหาสำคัญของสังคมเขมรอยู่ที่เวียตนามใต้ คือ ปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในชนบทอันเนื่องมาจากความล้มเหลวในการพัฒนาชนบท ถึงแม้จะประสบความสำเร็จก็

^{๙๑} ชีรวัดน์ นิเจนตร, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๗- ๔๙.

^{๙๒} พระบันสุทธเถย เจ้า, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

เป็นเพียงด้านวัตถุ แต่ขาดมิติทางด้านจิตใจ เป็นผลให้พระสงฆ์ในเขตชนบทได้มีโอกาสนำหน้าที่ของการเป็นผู้พัฒนา นำพาชาวบ้านร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

พระสงฆ์และวัดเป็นแหล่งรวมความรู้ภูมิปัญญาเก่า พระและวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาความรู้ และภูมิปัญญาตามประเพณีที่ดีของชาวเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ พระและวัดสามารถมีบทบาทและตอบสนองความต้องการความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมเขมรได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ว่าพระต้องมีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นจริงเกิดขึ้นแก่องค์กรคณะสงฆ์ กล่าวคือ พระและวัดต้องไม่ถูกกันออกไปจากเป็นสมบัติของรัฐแต่เพียงอย่างเดียวชาวบ้านต้องรู้สึกด้วยว่า พระและวัดมีบทบาทสำคัญในชีวิตของตน เพราะชีวิตของชาวบ้านไม่ว่าอยู่ในเขตชนบทหรือเขตเมือง ก็ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับพระและวัดเสมอ ไม่ว่าแสวงหาความสบายใจจากพิธีกรรมเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องไปถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม^{๙๓} พระภิกษุกับวัดยังต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมเขมรตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่สำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันเกือบทั้งหมดของคนเขมร มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา วัดและพระภิกษุสงฆ์ เป็นสถาบันที่สำคัญในการให้ความช่วยเหลือ ให้การบริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชนอยู่เสมอ นับได้ว่าสถาบันนี้มีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคมโดยตลอด วัดเป็นแหล่งสำคัญในชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาแห่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นสถาบันที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเขมร^{๙๔} นอกจากนั้น “บทบาทของพระสงฆ์นั้นจะต้องมองเห็นวัตถุประสงค์ และหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจนจะต้องสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคมส่งเสริมการเข้มแข็งของชุมชน แก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธีอนุรักษสิ่งแวดล้อม”^{๙๕}

พระสงฆ์ในชนบทมีพื้นฐานได้รับความศรัทธาเคารพของชาวบ้าน เป็นแกนนำในการเข้าไปมีบทบาทพัฒนาชนบท ซึ่งเมื่อพระสงฆ์นำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจ หรือวัตถุในกิจกรรมใดกิจกรรมนั้น มักจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชาวบ้าน อย่างมีจิตศรัทธาสามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังไม่จำกัดอยู่ในแวดวงเฉพาะพระสงฆ์ในบางพื้นที่ ยังไม่กว้างขวางนักและยังมีกิจกรรมลักษณะต่างคนต่างทำไม่ประสานกันอย่างเป็นกระบวนการหรือองค์กร หรือแนวทางการดำเนินการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์จึงยังไม่เด่นชัด ดังนั้นพระสงฆ์ในชนบทจำเป็นต้องพยายามเข้าช่วยพัฒนาชุมชนชนบทให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยจะต้องพัฒนาควบคู่ไปทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะเน้นในด้านใดมากกว่ากัน ควรจะพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชนบทให้บรรลุวัตถุประสงค์ จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนจึงจะสำเร็จได้เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนถูกลดทอนลงไปมาก ทำให้

^{๙๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มองอนาคต”, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๘ - ๑๑๙.

^{๙๔} Ethnic Groups, [http://www. Vietnamembassy.org.uk/](http://www.Vietnamembassy.org.uk/) the role of the Sangha in Vietnam on October 11. 2014.

^{๙๕} ประเวศ วะสี, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙.

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายทั้งประชาชนบางกลุ่มและข้าราชการ พระสงฆ์ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทจึงต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท พระสงฆ์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาสังคม และต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชน เพื่อเป็นสื่อกลางในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยความเต็มใจ

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า ต้องอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันถือของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และยังเสนอแนวคิดที่ว่า พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนประสบการณ์และอุดมการณ์ในลักษณะที่ตอบสนองปัญหา ความต้องการของชุมชนในลักษณะประสมประสานกับการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในชนบท ๖ ประการ ดังนี้^{๔๖}

๑. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่ายทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน) การพัฒนาจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึงครอบคลุมประชาชนทุก ๆ กลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะต้องประสานงาน ร่วมมือกันทำงาน โดยพระสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่า ถ้าอาณาจักรเสื่อมลงพุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ควรจะต้องเข้าไปดำเนินการ

๒. การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาบุคคล เพื่อสร้างความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหของตนเอง โดยจะต้องพัฒนาประชาชนให้พร้อมทั้งทางด้านคุณภาพและคุณธรรม ทั้งทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความหมาย และคุณค่าของการพัฒนาชนบท

๓. การพัฒนาชุมชนควรจะเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการคิดค้น และริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ เอง อันจะนำผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอก ชุมชนที่ไม่รู้ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

๔. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ในทุก ๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

๕. การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ควรจะเป็นการพัฒนาโดยประชาชน และเพื่อประชาชนเองคือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ

^{๔๖} อภิชัย พันธเสน, **พัฒนาชนบทไทย** : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่ , หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

ประชาชนในทุกชั้นตอน มิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในผลผลิตของงานพัฒนาชนบท

๖. การพัฒนาชุมชนที่จะประสบผล สามารถทดลองหรือขจัดปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง ควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชนซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปต่อสภาพการพึ่งตนเองในปัจจุบัน คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้สุขสบาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ควรจะพึงพาจากภายนอกเฉพาะเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาไม่ได้ อย่างไรก็ตามในการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาใน ๒ ลักษณะที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาทคือ การพัฒนาภายนอกกับพัฒนาภายใน ในการพัฒนาภายนอกได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย เป็นต้น

ส่วนการพัฒนาความคิดสติปัญญาต่าง ๆ ให้มีคุณภาพที่ดี ซึ่งเขียนเป็นรูปได้ดังนี้

พัฒนาภายนอก	-สุขภาพร่างกายดี -ปัจจัย ๔ สมบูรณ์ ครอบครัวมั่นคง -เคารพกฎหมาย จารีตประเพณี
พัฒนาภายใน	-มีคุณธรรม -จิตใจมั่นคง เยือกเย็น -มีสติปัญญาปลอดโปร่ง

แผนภูมิที่ ๒.๒ การพัฒนาภายนอกและภายใน^{๙๗}

ดังนั้นการพัฒนาพระสงฆ์จำต้องมีบทบาทที่จะชักนำประชาชน โดยพยายามสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นทั้งความเจริญภายในและความเจริญภายนอกของคนในครอบครัว ในสังคมในประเทศชาติและต่อชาวโลกต่อไป

อภิขัย พันธเสน ยังได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในรูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านว่า ในการพัฒนาหมู่บ้านของพระสงฆ์ถึงแม้จะมีการร่วมมือกับทางการ แต่จะกระทำในลักษณะไม่เป็นทางการ คือไม่ยึดติดอยู่กับแบบแผนทางราชการ หรือแบบแผนดั้งเดิมของวัดแต่จะพัฒนาหมู่บ้านไปตามสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านที่เป็นจริง ๆ จึงทำให้รูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ - ชาวบ้าน คือ พระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือข้าราชการอื่น ๆ พระสงฆ์ที่ใช้รูปแบบการพัฒนาดังกล่าวพบที่จังหวัดเลย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เคยปรากฏในอดีต เมื่อทางราชการไม่สามารถเข้าไปพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ได้พระสงฆ์จึงเข้าไปแทนโดยไม่อาศัยข้าราชการเนื่องจาก

^{๙๗} ดูรายละเอียดใน พระกิตติพงษ์ นาควโร (ทองใส), “บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย”, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (๒๕๔๙), หน้า ๒๑๕.

เป็นการเหมาะสมที่พระสงฆ์จะเข้าป่าเพื่อไปพัฒนากับชาวบ้านเพื่อป้องกันการใส่ร้ายป้ายสี ถ้าฆราวาสเข้าไปมักถูกเจ้าหน้าที่เพ่งเล็งว่าเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์

๒. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์ - ผู้ใหญ่บ้าน - ชาวบ้านการพัฒนาท้องถิ่นแบบนี้เกิดขึ้นจากสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ซึ่งได้จากการศึกษาในจังหวัดสกลนคร และลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นต่อการพัฒนาของพระสงฆ์ เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ต่อมาเมื่อทำได้ว่า เหตุการณ์ภายในหมู่บ้านย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา หรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ผู้นำท้องถิ่นมากขึ้นจึงอาสาเข้าช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทได้มาก ตัวอย่างดังกล่าวศึกษาจากประสบการณ์การทำโครงการพัฒนาของพระเทพกวี แห่งวัดป่าตาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่

๓. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์ - กำนัน - ชาวบ้าน ได้จากการศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด ในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยที่กำนันคอยอยู่ห่าง ๆ เพราะไม่แน่ใจว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ เมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพกำนันจะเข้าร่วมกับพระสงฆ์ด้วย เพราะมีฉะนั้นกำนันจะถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านไปด้วย

๔. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์ - ข้าราชการ - ชาวบ้าน รูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านลักษณะนี้มีตัวอย่างอยู่สามลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ครูใหญ่ ชาวบ้าน โดยเฉพาะครูใหญ่ที่เคยเป็นพระสงฆ์ในหมู่บ้านนั้นมาก่อนมีความสนิทสนมกับพระสงฆ์ จึงมาช่วยพระสงฆ์ทำงานพัฒนาท้องถิ่น ลักษณะที่สอง เป็นความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการฝ่ายปกครอง - ชาวบ้าน ลักษณะของการร่วมมือพัฒนา และการพัฒนาลักษณะสุดท้าย เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ - ข้าราชการ - ชาวบ้าน ข้าราชการในที่นี้หมายถึงข้าราชการในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ นอกเหนือจากกระทรวงมหาดไทย ยังมีข้าราชการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาร่วมช่วยเหลือให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ เป็นต้น^{๙๘}

ดังนั้นพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนา มีสาเหตุที่ต้องเป็นผู้นำด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ ให้การศึกษาแก่ประชาชนและเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาชนบทจึงมีพระสงฆ์หลายรูปรวมกลุ่มกันพัฒนาองค์กรหรือชุมชนขึ้น ได้แก่^{๙๙}

๑. กลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพระสงฆ์ระดับเจ้าคณะจังหวัดทั้ง ๑๗ จังหวัด เพื่อร่วมมือกันด้านการปกครอง การศึกษาและการพัฒนาชนบท

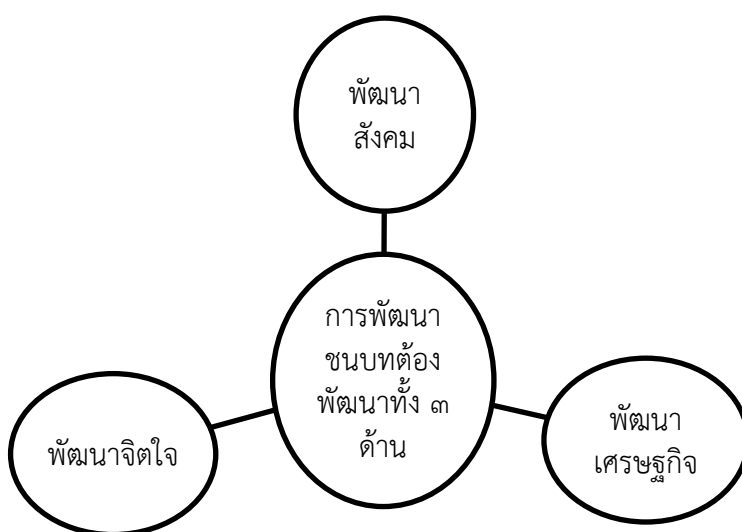
๒. กลุ่มพระสงฆ์พัฒนา เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดนครราชสีมา โดยมีพระราชสีมาภรณ์ เป็นแกนนำพระสงฆ์ มีการร่วมกันสร้างนิคมเกษตร หมู่บ้านปลอดอบายมุขการสร้างชุมชนชาวพุทธที่วัด การสร้างระบบบุญสหกรณ์และบุญพัฒนา

^{๙๘} อภิชัย พันธเสน, **พัฒนาชนบทไทย**, อ่างแล้ว หน้า ๔๑.

^{๙๙} ดูรายละเอียดใน พระปิ่นสุทธเสถียร สุทธิธมโม (เจ้า) , “ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ”, **วิทยานพนธ์**, (ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘.

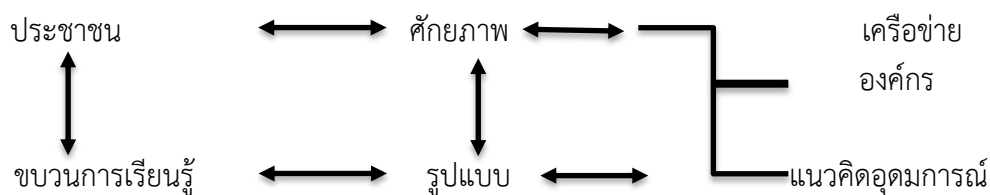
๓. กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา เป็นกลุ่มพระสงฆ์ในเขตจังหวัดสุรินทร์และการอบรมจิตใจคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่น อบรมเยาวชนเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาตั้งสหกรณ์ร้านค้าธนาคารข้าว และเกษตรแบบผสมผสาน

๔. กลุ่มวิทยาการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมีศูนย์ที่วัดเทพสถิตย์อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี (ช่วงที่ยังไม่ได้จัดตั้งจังหวัดอำนาจเจริญ) โดยมีพระครูมงคลวรรัตน์เป็นแกนนำ มีคณาจารย์ภาควิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยครูอุบลราชธานี ซึ่งทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองที่ว่าพัฒนาชนบทต้องพัฒนาทั้ง ๓ คือ สังคม เศรษฐกิจ และจิตใจ ดังแผนภูมิที่ ๓

แผนภูมิที่ ๒.๓ การพัฒนาชนบทต้องทำทั้งสามด้าน

การพัฒนาทั้งหลายทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนได้ยอมรับแล้วว่า รูปแบบการพัฒนาที่ถูกต้องมีค่าตอบที่หมู่บ้าน และในหมู่บ้านมีภูมิปัญญาชาวบ้าน พระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา พระสงฆ์ก็มีกระบวนการเรียนรู้งานพัฒนาจนเป็นองค์กรประชาชน มีพระเถระนักพัฒนาหลายรูปที่มีบทบาทต่อการพัฒนาและช่วยเหลือชุมชน เพราะพระสงฆ์ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความมั่นใจเพราะว่าพระสงฆ์ช่วยประชาชนได้จริง เป็นที่พึ่งอันปลอดภัยของประชาชน เพราะพระสงฆ์สอนให้รู้ว่กระบวนการเรียนรู้มีศักยภาพมีรูปแบบการทำงาน มีเครือข่าย มีความคิดและอุดมการณ์ในการทำงานการพัฒนา จึงเป็นไปตามหลักการขององค์กรประชาชนอย่างแท้จริง

แผนภูมิที่ ๒.๔ แสดงหลักการพัฒนาขององค์กรประชาชน^{๑๐๐}

จากที่กล่าวมาบทบาทของพระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทต่อชุมชนอย่างได้ชัดเจน ซึ่งต่างบทบาทที่ผ่านมาในอดีต จึงพอสรุปไว้ ๓ ประการ คือ ^{๑๐๑}

๑. การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรต่าง ๆ จากรัฐบาล
๒. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบททางด้านเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม การศึกษา
๓. การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรจากประชาชน ท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ

๒.๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ท้องถิ่นและสังคมที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ และมีบทบาทที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เป็นผู้ใกล้ชิดและเข้าใจความทุกข์ยาก ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชุมชน แต่ด้านการพัฒนาพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ที่เคารพศรัทธาของประชาชน และเป็นทีไว้วางใจ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สามารถชักจูงประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นหรือองค์กรทางราชการ ในการพัฒนาชุมชนที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ได้พัฒนาไม่ว่า ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองวัฒนธรรม สาธารณสุข และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาค้นคว้าที่สอดคล้องกับการวิจัย จึงสรุป บทบาทของพระสงฆ์ในแต่ละด้านได้ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนด้านสังคม

พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ ชุมชน นักเรียน นักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลีพร้อมกับพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น ^{๑๐๒}

ปัจจุบันพระสงฆ์เขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^{๑๐๑} พระมหาสุภา อุทโท, “บทบาทของพระสงฆ์ในสองทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน มหามบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑).

^{๑๐๒} พระครูสุวรรณวรการ, ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี, อ้างแล้ว.

โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้พัฒนาระดับความคิดทางสังคม สงเคราะห์มาก อย่างเช่น พระเดชพระคุณ ลำเพา วิภทฺทญาณ (หลวงพ่อลำเพา วิภทฺทญาณ) วัดโทะทัง ตำบลจูงเตี้ย อำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ พระเดชพระคุณ เสิงชวน สิทธิปาโล วัดมุนีสาคร ตำบลแพรกดามุม อำเภอชะรอยญ จังหวัดคลัง พระครูถังทรวง สัจจะมุนี วัดกำพงนิโครธ (กำพงชะไร) อำเภอจูงถัญ จังหวัดตราวิญ พระเดชพระคุณ ตรึงยัน เกสรวินโย วัดเลียวจันทะราราม อำเภอตรากู จังหวัดตราวิญ พระองค์ได้ทำเป็นประโยชน์มากแก่คนเขมรอยู่ที่จังหวัดตราวิญในด้านสังคม ส่วนพระเดชพระคุณลำเพาเจ้าคณะอำเภอโกวแก พระองค์มีบทบาทมากในการพัฒนาชนบท ท่านได้ร่วมมือกับพุทธบริษัทและคนเขมรอยู่ที่ตำบลจูงเตี้ย อำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ เพื่อให้ประชาชนอยู่ที่นั่นมีการพัฒนาขึ้น^{๑๐๓}

นอกจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา พระองค์ก็มีการเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมโดยการช่วยให้คำแนะนำแก่ประชาชนเขมรอยู่ที่ชุมชน ให้สร้างชีวิตใหม่ด้วยความขยันหมั่นเพียรรู้จักการใช้จ่าย พระองค์มีบทบาทมากในด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้ประชาชนลดอบายมุข อบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งท่านจะมุ่งการพัฒนาจิตใจหรือคนก่อนสิ่งใด ยังมีการชักชวนประชาชนรวมพลังเพื่อการพัฒนา^{๑๐๔} และมีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะพัฒนาถนนหนทางเพื่อการคมนาคมที่สะดวก โดยหลวงพ่อกำกับพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านร่วมมือกันก่อสร้างวัดวาอาราม สร้างสะพาน สร้างถนนให้ชาวบ้านและพุทธบริษัทมีการสะดวกสบายในการเดินทางเข้าวัด และช่วยสงเคราะห์แก่ชาวบ้านที่ยากจนและช่วยเหลือผู้สูงอายุอยู่ในชุมชน

ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์เกือบทุกรูปได้มีบทบาทไม่ว่าการตัดถนน การปรับปรุงถนนเดิม การประปา การพัฒนาแหล่งน้ำ การปรับปรุงรั้วบ้าน การลอกคลอง การสร้างถังเก็บน้ำฝน และการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดการพัฒนาดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นการร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้านและทางราชการโดยทางวัดมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวมของความสามัคคี มีชาวบ้านเป็นแรงและมีทางราชการเป็นอุปกรณ์เครื่องมือ

๒. การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ

ประชาชนเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนมีฐานะยากจน อาศัยแต่เพียงประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตรและเลี้ยงปศุสัตว์เลี้ยงปลา นอกจากนั้นทำงานฝีมือแบบดั้งเดิม^{๑๐๕} เพราะจังหวัดตราวิญตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำโขงและขยายไปถึงทิศตะวันออก เป็นดินที่อุดมสมบูรณ์มีปุ๋ยและทรัพยากรธรรมชาติเอยะเอยะ ทำให้เศรษฐกิจอยู่ที่จังหวัดตราวิญมีความเจริญ^{๑๐๖} โดยเฉพาะอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ประชาชนทำนาได้สามฤดูโดยอาศัยน้ำฝนและน้ำตาม

^{๑๐๓} ไทริฏ, ธรรมนูญแห่งรัฐแห่งสหประชาชาติ, ๑๒/๑๒/๒๐๑๔.

^{๑๐๔} รัฐบาลไทย, ญานเทศกฤษฎีการพัฒน-กิตติสารเขตไทย, ๒๐๐๖, หน้า ๑๓.

^{๑๐๕} Minh Phúông , Dân tộc Khmer, số 40, Tháng 11/2013, p. 40.

^{๑๐๖} รัฐบาลไทย, ญานเทศกฤษฎีการพัฒน-กิตติสารเขตไทย, ๒๐๐๐, หน้า ๔.

ธรรมชาติและอาศัยปุ๋ยเคมี ผลผลิตไม่แน่นอน ขาดอำนาจต่อรองในระบบตลาดทำให้เกิดความอดอยากยากแค้น และยิ่งขาดความรู้ความสามารถในอันที่หันไปประกอบอาชีพอื่น

พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร ได้ศึกษาจากงานวิจัยภาคสนามพบว่า “พระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในสังคม จะเป็นผู้ที่มิถุมนำนาในพื้นที่นั้น ๆ จึงเข้าใจและทราบสาเหตุของปัญหา ความรุนแรงของปัญหาเป็นอย่างดี พระสงฆ์หลายรูปได้หาทางช่วยเหลือสังคมทางด้านเศรษฐกิจในหลายรูปแบบโดยร่วมมือกับหน่วยราชการ” จึงได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์ ดังนี้^{๑๐๗}

พระครูถัฏทรง สัจจะมุนี แห่งวัดกำแพงนิโครธ (กำแพงชะไร) อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดศรีสะเกษ ได้ทำการตั้งกลุ่มอาชีพให้กับประชาชน โดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นผู้ฝึกสอนอาชีพแก่ประชาชน และพระภิกษุสามเณร เช่น แกะสลัก การร่วมมือกับหน่วยงานพัฒนาชุมชนช่วยเหลือและให้ความรู้แก่ประชาชนและพระสงฆ์สามเณรในการแกะสลัก โดยการเอาโคนไม้มาทำเป็นรูปต่าง ๆ และพระครูถัฏสุเกีย จันทสโร วัดปิฎกตยาราม (กะนุงสรุก) อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นผู้ฝึกสอนอาชีพแก่พระสงฆ์สามเณรและประชาชนให้รู้เป็นวิศวกร ท่านบอกพระสงฆ์สามเณรเสมอว่า เมื่อเรามีความรู้แล้วถ้าอยากลาสิกขาบทไม่กลัวความอดอยาก

พระครูถัฏ หมี่ (รตนปญโญ) วัดมงคลเทพอุทยาน (กัญชา) อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจ ให้แก่ประชาชนที่อยู่ในชุมชนประสบความสำเร็จไม่ว่าการตั้งสหบาลข้าว คือการให้ประชาชนที่ขาดแคลนสามารถกู้ยืมข้าวไปบริโภค หลักดังกล่าวสอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนาที่มีการเกื้อกูลเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีข้าวมากก็จะนำข้าวมาฝากให้ผู้ทุกข์ยากกว่านำไปกินไปใช้ตามการขาดแคลน ไม่ต้องไปกู้เงินดอกเบี้ยแพง ๆ นับเป็นการช่วยเหลือกันและกันเป็นหลักในการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าที่มีหลักการขายถูกเอากำไรพอควรหรือกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อฝึกชาวบ้าน การทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรครบวงจร เพื่อแก้ปัญหาการเกษตรเป็นต้น วัดอยู่ที่อำเภอโกสุมพิสัยส่วนมากวัดต้องทำนา เพื่อเอาข้าวมาเลี้ยงพระสงฆ์และสามเณรที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและบาลี นอกจากนี้ก็เอาไปขายเพื่อการก่อสร้างวัดวาอาราม และช่วยเหลือประชาชนที่ยากจน เพราะวัดจึงเป็นช่องทางแห่งความหวังของประชาชนที่อยู่ในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนอยู่ที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ^{๑๐๘}

๓. การพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา

การศึกษานั้น ได้มีมาพร้อม ๆ กับมนุษย์ที่ได้อุบัติขึ้นมาในโลกโดยรู้จักการแก้ปัญหา รู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมตลอดทั้งแก้ปัญหาขัดแย้งด้วยเหตุและผล รู้จักสำนึกและเข้าใจในคุณค่าของสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏให้เราได้เรียนรู้ในแง่ต่าง ๆ ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมสมัยนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาหรือการค้นคว้าทำให้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสามารถรู้และคาดการณ์ล่วงหน้าในอนาคตได้ นอกจากนั้น การศึกษาไม่ว่าจะ

^{๑๐๗} พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร, “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๘.

^{๑๐๘} Mae Chee Huynh Kim Lan, a study of Theravada Buddhism in Vietnam, thesis submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Master of arts (Buddhist Study Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2553).

เป็นคติโลกหรือคตินิยม ย่อมเป็นปัจจัยยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันด้วย ในที่นี้จะมุ่งถึงเฉพาะการศึกษาทางคตินิยม หรือการศึกษาของคณะสงฆ์เขมรอยู่ที่ประเทศ เวียดนาม^{๑๐๙}

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คณะสงฆ์เขมรอยู่ที่ประเทศเวียดนาม มีการสนใจเรื่องการศึกษา มากเพื่อให้คนเขมรมีความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนา และอักษรชนบทธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของตน สมัยก่อนคณะสงฆ์อยู่ที่กัมพูชาที่มีสมเด็จพระมหาสุเมธาธิปัติชนวนาต(โชตญาโณ) เป็นสมเด็จพระสงฆราชชั้นที่ ๑ แห่งคณะมหานิกายกับคณะสงฆ์เขมรอยู่ที่เวียดนามได้ มีการใกล้ชิดกัน มาก สมเด็จพระสงฆราชชนวนาต พระองค์ได้ส่งพระสงฆ์เป็นผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาจากกัมพูชา ไปสอนพระสงฆ์เขมรอยู่ที่เวียดนามได้ เพื่อให้พระสงฆ์และชาวเขมรอยู่ที่เวียดนามได้รู้อักษรเขมรและ ชนบทธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และคณะสงฆ์เขมรอยู่ที่เวียดนามได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือคณะ สงฆ์อยู่ที่จังหวัดตราวิญก็ส่งพระสงฆ์ไปศึกษาอยู่ที่กัมพูชา เวลาจบการศึกษาแล้วก็กลับมาสั่งสอน พระภิกษุสามเณร และชาวเขมรทุกคนให้อักษรชนบทธรรมเนียมวัฒนธรรมของตน สมัยนั้นมี พระเดชพระคุณ พระมหาเสีวงศ์ พระองค์ก็ได้จัดให้มีการศึกษาอักษรศาสตร์เขมร ตั้งแต่ชั้นปฐมตลอด ถึงพุทธศึกษาตามวัดนานาทั่วทั้งจังหวัดพระตะบอง (จังหวัดตราวิญสมัยก่อนคนเขมรเรียกว่าพระ ตะบอง) ส่วนการศึกษามีความเจริญงอกงามมาก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ พระเดชพระคุณ เสีวงศ์ ถูกได้พระสงฆ์ และพุทธบริษัทอยู่ที่จังหวัดพระตะบอง ได้แต่งตั้งพระองค์เป็นเจ้าคณะจังหวัดพระตะบองที่คนเขมรอยู่ที่ เวียดนามนิยมเรียกว่า เมคณเขต^{๑๑๐} ต่อมาก็มีเจ้าคณะจังหวัดหลายองค์ เช่น พระเดชพระคุณ ถังจ้อง พระเดชพระคุณ ถังราช พระเดชพระคุณ กิม ตุกเจิง พระเดชพระคุณ มหาถังเสรี พระเดชพระคุณ มหาตริงยัน จนถึงเจ้าคณะจังหวัดปัจจุบัน คือพระเดชพระคุณ ถังจ้อง สมัยพระเดชพระคุณ กิมตุกเจิง เป็นเจ้าคณะจังหวัด ทำให้การศึกษาของพระสงฆ์เขมรอยู่ที่เวียดนามได้มีการพัฒนามากในด้าน การศึกษา ต่อมาสมัยพระเดชพระคุณ พระมหาตริงยัน ตลอดมาจนถึงปัจจุบันการศึกษาก็มีความ เจริญก้าวหน้ามาก โดยคณะสงฆ์อยู่ที่จังหวัดตราวิญ ได้ส่งพระสงฆ์ให้มาศึกษาอยู่ที่ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คืออยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนมากเป็นพระนิสิตเวียดนาม สักขัตติเวียดนาม เชื้อชาติเขมรที่เข้ามาศึกษาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๗ จำนวน ๘๗ รูป แต่ปัจจุบันคงเหลือ ๖๔ รูป^{๑๑๑}

สิ่งสำคัญผู้บริหารคณะสงฆ์ จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาสาระหลักสูตรเดิม

^{๑๐๙} พระปิ่นสุทเธีย เจ้า, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด สุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๑๐} วิกิพีเดีย สารานุกรม, การศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.km.wikipedia.org/wiki>. [๒๖ ตุลาคม. ๒๕๕๗].

^{๑๑๑} พระณารินทร์ อุดมณี (ตั้ง), “การศึกษาพฤติกรรมการปรับตัวของพระนิสิตชาวเวียดนามที่ศึกษา ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ไว้ และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ และเพื่อส่งเสริมการศึกษาให้มีความคืบหน้ามากขึ้น สมาคมสามัคคีพระสงฆ์รักษาจังหวัดตราวิญได้ทำการเคลื่อนไหวแก่ผู้บริจาคให้เข้าร่วมสร้างกองทุนสำหรับการศึกษาอบรม เพื่อช่วยสนับสนุนแก่สมณนิสิตและนักเรียนที่ยากจนได้ศึกษาเล่าเรียน

๔. การพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งหมายรวมถึงความเป็นงานศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ปรัชญา ศีลธรรม จรรยา ภาษา กฎหมาย ความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณีและสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งได้ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อ ๆ มาเป็นเรื่องของการเรียนรู้จากคนกลุ่มหนึ่งไปยังกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสิ่งใดที่เก็บไว้สิ่งใดควรแก้ไขกันให้ดีขึ้น เพื่อจะส่งเสริมให้มีลักษณะที่ดีประจำชาติต่อไป และศาสนาพุทธก็มีอิทธิพลต่อคนเขมรอยู่ที่เวียดนามอย่างมาก ทั้งในด้านการปกครอง และในด้านกิริยามารยาทและความเป็นอยู่จนกลายเป็นธรรมเนียมเขมรไป ส่วนคติความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของพราหมณ์ สังคมเขมรก็นำมาปฏิบัติไม่น้อย คนเขมรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเขมรอยู่มาก เช่น ความกตัญญูต่อบุพการี การมีสัมมาคารวะ ความสุภาพเรียบร้อย ความโอบอ้อมอารีมีใจเมตตา ฯลฯ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของเขมรมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้มนุษย์จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และจะต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน วัฒนธรรม คือ คำตอบที่มนุษย์ในสังคมคิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ทั้งนี้เป็นเนื้อหาของวัฒนธรรม^{๑๒}

๑. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

๒. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นสืบทอดกัน

๓. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม

๔. วัฒนธรรมเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต

ส่วนประเทศเวียดนามมีเชื้อชาติทั้งหมด ๕๔ เชื้อชาติ และจริยธรรมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของพวกเขาแตกต่างกันรวมทั้งภาษาและอื่น ๆ ก็แตกต่างกัน แต่พวกเขาพูดภาษาเวียดนามเป็นภาษาทางการ ส่วนภาษาเขมรเป็นภาษาที่พวกเขาพูด เพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันในครอบครัวและชุมชนของพวกเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาเขมรเป็นสิ่งที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวันของสังคมเขมร ตามจริยธรรมของคนเขมรอยู่ที่ประเทศเวียดนาม ภาษาเขมรถูกนำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พูดและเขียนในด้านของพุทธศาสนา เขมนับถือพุทธศาสนาเถรวาท ฉะนั้นต้องมีภาษาบาลี พระไตรปิฎกเป็นภาษาเขมรหรืออักษรเขมรคือมาจากประเทศกัมพูชา เป็นข้อความทางพุทธศาสนาของพวกเขา เช่นเดียวกับหนังสือต่าง ๆ ของเขมรที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมเหมือนกัน มันเป็นเรื่องที่จะสังเกตเห็นว่าภาษาบาลีพระไตรปิฎกได้รับการแปลเป็นภาษาเขมร โดยกลุ่มคณะกรรมการแปลพระไตรปิฎกราชาอาณาจักรกัมพูชาได้แปลระยะเวลา ๒๘ ปี คือ ๑๙๒๙- ๑๙๕๗^{๑๓} เมื่อประชาชนส่วนใหญ่มีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนา

^{๑๒} บล็อก สารานุกรม, วัฒนธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.oknation.net/blog/kukkg>.

[๐๓ พุทธกิจจาน ๒๕๕๗].

^{๑๓} Chap Pin, Utdom Prei Chia, **Buddhasasana** 2500, (Phom Phenh : Buddhist Institute, 1957), p.217.

มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต พระสงฆ์ก็มีบทบาทต่อสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนและสังคมในท้องถิ่นนั้น ในสังคมเขมร แล้วจะมองเห็นวัฒนธรรมควบคู่กับการดำรงชีวิตโดยเฉพาะประเพณีที่เกิดขึ้นจาก พระพุทธศาสนาโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม คณะกรรมการเคลื่อนไหวของเขมร ได้ทำเสนาธิการให้คณะกรรมการธิการของพรรคคอมมิวนิสต์ให้มีการ เคารพนับถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและพุทธศาสนาคณะมหานิกายเขมร^{๑๑๔}

ฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ให้สอดคล้องกับหลักธรรมวินัยและสภาพแวดล้อมของ ชุมชนจึงเห็นได้ว่า สังคมชาวเขมรอยู่ที่เวียดนามได้ก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สามัคคี จนนับถือเป็น แบบอย่าง ถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลังเป็นที่ยอมรับของชุมชน สังคมอื่น ๆ ต่อไป ส่วนวรรณกรรมของ คนเขมรคือการแสดงสะท้อนในชีวิต หรือทัศนคติส่วนตัวของคนเขมรผ่านแนวคิดของกรรมและ ผลกระทบความเชื่อทางศาสนา ความพยายามที่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษาที่สำคัญการเขียน เรื่องตลกและอื่นๆ

ต้นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดของวรรณกรรมเขมรเป็นศิลาจารึกในภาษาสันสกฤต และภาษาบาลี รวมทั้งภาษาเขมรมาจารึก ส่วนศิลาจารึกที่เก่าแก่ที่สุดในภาษาสันสกฤตที่พบใน VO CANH NHA TRANG ของเวียดนามใต้ในศตวรรษที่ ๓^{๑๑๕} ที่จารึกตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับทัศนคติของกษัตริย์ SREY MEARA พุทธที่มีต่อวิชาและพุทธศาสนาของเขมร นอกจากนี้ยังมีอีกหลายคำจารึกที่เขียนเป็นภาษา เขมร เช่นกันหลักฐานครั้งแรกที่เขียนภาษาเขมรเป็นศิลาจารึกในศตวรรษที่ ๗^{๑๑๖} และจึงยังคงเป็น โหมดแข็งแรงของการเขียนที่ประเมินค่าทั่วไปที่เป็นรากฐานของวรรณกรรมคลาสสิกที่เขมรยังคงดีใน ยุคปัจจุบัน ก็อาศัยพระสงฆ์เป็นผู้รักษาวัฒนธรรม โดยมีวัดเป็นที่เก็บศิลปวัตถุและของมีค่าอื่น ๆ อัน แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมของเขมร ซึ่งชาวบ้านได้แสดงออกถึงศรัทธาเลื่อมใสในคุณค่าของศาสนา ด้วย การสร้างสรรค์สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ไว้ที่วัด และพยายามสร้างให้สวยงามที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น โบสถ์ วิหารเจดีย์ พระพุทธรูป ตู๋คัมภีร์ ธรรมาสน์ ภาพแกะสลักตามประตู หน้าต่าง ตลอดจนภาพเขียนอัน วิจิตรงดงามตามฝาผนังโบสถ์ วิหาร

๕. การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

ศูนย์ฝึกอบรมวรรณศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ สัมมนาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุน การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้” กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของพระกับป่ามีมานาน เพราะพระอาศัยเป็นที่ฝึกปฏิบัติ ป่าได้ การคุ้มครองเพราะบารมีและวัตรปฏิบัติของตามพระธรรมวินัย เป็นตัวอย่างสั่งสอนประชาชนให้เห็น คุณค่าและความสำคัญของป่าต่อมนุษย์ การพึ่งพากันของพระสงฆ์กับป่า พบทั่วไปในสังคมชาวพุทธที่ ไตมักมีวัดที่ป่าหรือสร้างป่าขึ้นมาในวัดและรอบ ๆ วัดป่าใดที่สงบเงียบเหมาะสมกับการฝึกตนก็จะมี พระธุดงค์ไปฝึกปฏิบัติขัดเกลาร่างตนในป่า ชาวบ้านก็ช่วยทำบุญดูแลเลี้ยงพระ พระก็ให้ธรรมะสั่งสอน ญาติโยม พระป่า ชุมชน จึงมีความสัมพันธ์และมีส่วนร่วมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

^{๑๑๔} บุญฤทธิ์, **สถาบันร่วมสมัยบุญฤทธิ์-กตัญญู**, หัณณบุญฤทธิหมักบุ๊ค, ๓. ๒๕๕๐, ๖. ๖.

^{๑๑๕} Madam Tran Nghia, *Rriyadhor Khmer*, Part II, (Phom Penh: Pannakear Trei Rath, 1974), p.102.

^{๑๑๖} Herbert Patricia and Milner Anthony, *South-East Asia, Language and literatures*, (Honolulu: Hawaii University Press, 1989), p.51.

จากการศึกษาเรื่องพระกับป่า เช่น วัดกำแพงนิโครธ (กำแพงชะไ) อำเภอจุลัญ จังหวัดตราวิญ ทำงานเผยแพร่ความรู้ด้านอนุรักษ์ป่าให้กับชุมชน วัดละตาวันต์ อำเภอตรากู จังหวัดตราวิญ วัดปายาม อำเภอตรากู จังหวัดตราวิญ อยู่กับป่าและจัดการป่าให้สมบูรณ์ทำให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน วัดนาควาราม (ชะทิง) อำเภอเมือง จังหวัดตราวิญ มีรูปแบบในการรักษาป่าไม่ได้ดี วัดสำบรังสีและวัดมณิราม อำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ เป็นวัดที่รักษาป่าไม้ และปลูกจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ป่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน และองค์กรทุกระดับอย่างเชื่อมโยงบนรากฐานของความร่วมมือ

ดังนั้นผลจากการนิศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับป่าต่าง ๆ สามารถสรุปบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ได้ ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านการอนุรักษ์ ช่วยนำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน รักษาป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ
๒. ด้านชุมชน เป็นตัวอย่างของการอยู่แบบเรียบง่าย และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดรู้คุณค่า
๓. ด้านวัฒนธรรมช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะทรัพยากรพรรณพืช

๔. ด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำและสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมแก่ชุมชน^{๑๑๗}

กล่าวโดยสรุป การอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมนับเป็นกิจของสงฆ์ที่พึงประพฤติปฏิบัติ เพราะในการเผยแผ่ศาสนาให้คนเข้าถึงธรรม นอกจากการเทศน์สั่งสอนที่มีประสิทธิภาพแล้ว บรรยายเทศน์ในวัดนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะป็นเครื่องดึงดูดคนให้หันเข้าหาวัด ดังนั้นพระสงฆ์จึงต้องประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน เป็นผลให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ประเทศเวียดนาม” ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถนำมารวบรวมและทบทวนเพื่อเสนองานวิจัยได้ตามลำดับต่อไปนี้

๒.๔.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวิกุล ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖ ด้านนั้น มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุดใน ๓ ระดับ โดยเรียงตามลำดับคือ ด้านการ

^{๑๑๗} ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พระกับป่า : บทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔-๓๕.

ควบคุมและการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ ส่วนด้านปานกลาง ๒ ด้านคือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศาสนศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์มีระดับน้อยที่สุด^{๑๑๘}

โสภา ดาวจร ได้ศึกษา “บทบาทของชุมชนในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน : กรณีศึกษาบ้านไร่พัฒนา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การรวมกลุ่มของคนในชุมชน หมายถึงสมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในระดับดี โดยเฉพาะเรื่องนโยบายกองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้งและการคัดเลือกกรรมการกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งเรื่องต่าง ๆ ในด้านความเข้าใจบทบาทของทุกฝ่ายในกรรมการหมู่บ้าน นับว่ากรรมการ รวมทั้งประชาชนในหมู่บ้านมีความเข้าใจเป็นอย่างดี และเล็งเห็นถึงความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน สังเกตได้จากการจัดทำโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในอนาคตทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกันที่จะพัฒนากองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคารหมู่บ้าน ต่อไปงานวิจัยของโสภา ดาวจรนั้นได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มในการพัฒนาต่าง ๆ ผ่านโครงการของรัฐบาลหรือเอกชน หากจะประสบความสำเร็จแล้วการรวมกลุ่มให้ความร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานที่ดูแลอยู่ ทำให้การพัฒนานั้นตรงกับความต้องการของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา^{๑๑๙}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณะ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตรเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้านคือ ด้านจิตใจ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงามตามหลักธรรม คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ส่วนด้านวัตถุ ได้แก่การพัฒนาการศึกษาสาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๑๒๐}

มานี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลปะในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า

^{๑๑๘} พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวิกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘).

^{๑๑๙} โสภา ดาวจร, “บทบาทของชุมชนในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน: กรณีศึกษาบ้านไร่พัฒนา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, *งานวิจัย, การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

^{๑๒๐} พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรม

วิสุทธิมงคล (บัวญาณสมปนฺโน)”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

๑. พระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธา ถือบทบาทตามบริบทของพระพุทธศาสนาและตามที่องค์กรศาสนากำหนด ทั้งในการศึกษาพระพุทธศาสนา การปกครองพระสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสอน การสร้างสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์ และเห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์พระสงฆ์ควรที่จะเพิ่มบทบาทในการร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม พระสงฆ์จึงควรติดตามข่าวสารความรู้ทางสื่อมวลชน เพื่อประยุกต์ใช้สอนธรรมะ ควรมีบทบาทเป็นผู้ประสานในกิจกรรมการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการอบรมคุณธรรมพระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธาใช้ภาษาต่าง ๆ เป็นเหตุเป็นผลในการสอน มีการยกตัวอย่างประกอบ แจกหนังสือธรรมะ เทปธรรมะ และบางส่วนใช้คอมพิวเตอร์ในการอบรมด้วย

๒. พุทธศาสนิกชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่า พระสงฆ์ที่นำเคารพเลื่อมใสควรมีความรู้ธรรมะลึกซึ้ง เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติมีความสามารถในการอบรมคุณธรรมถือความเรียบง่าย ถือสันโดษ และในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรมุ่งเน้น การอบรมคุณธรรมควบคู่กับการสอนปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ^{๑๒๑}

พระครูสมุห์อนันต์ อนนโท ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัย พบว่า ๑) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๗๖) และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีอยู่ในระดับมาก ๒) การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดสมุทรสาครมีสภาพปกติ จำแนกตามปัจจัยส่วนต่งบุคคล ด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาและวุฒิการศึกษาสามัญ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนด้านวุฒิการศึกษาทางเปลี่ยนธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ข้อเสนอแนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดสมุทรสาคร ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ให้มากกว่านี้ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเผยแผ่ได้ถูกต้อง ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะควรหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม เริ่มสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาจารย์ความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแลพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด ควรมีการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้ และการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในชนบทด้วย ควรให้อาสาพระรุ่นใหม่ ๆ ได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงธรรมในโอกาสต่าง ๆ ควรมีเวทีสำหรับให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสแสดงธรรมบ้าง ควรมีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้ทันสมัยเพื่อไม่ให้เกิดความน่าเบื่อ ควรมีการจัดหาทรัพยากรที่สำคัญในการเผยแผ่ให้เพียงพอ เช่น ควรมีสถานที่ในการศึกษาธรรมะประจำวัดต่าง ๆ หรือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ^{๑๒๒}

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา

^{๑๒๑} มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ, บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาภาคกลางและภาคตะวันออก, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

^{๑๒๒} พระครูสมุห์อนันต์ อนนโท, “บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแพร่แก่พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบ และถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่า เป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๒๓}

พระมหาสังเขียร ปณฺญารโ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา พระครูสุภาภรณ์” พบว่า สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งแม้บทบาทในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมจรรยาของพระสงฆ์ยังได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง และเป็นสถาบันสังคมที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของชาวชนบทเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน^{๑๒๔}

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์

สมคิด เพ็งอุดม ได้ทำการศึกษา “บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทฤษฎีของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม” พบว่า มีพระสงฆ์พัฒนาหลายรูปได้ปรับเปลี่ยนความเชื่อและค่านิยมของชาวบ้าน ในด้านสังคมและวัฒนธรรมได้แก่ การอบรมสั่งสอนแนะนำชาวบ้านว่า การทำความสะอาดบ้านเรือนหรือชุมชน ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงแม่น้ำลำคลองก็คือการทำบุญอย่างหนึ่ง^{๑๒๕}

นภดล เมธาวิทย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางโตน อำเภอมะนัง จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า โครงการพัฒนาที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์ส่วนใหญ่เกิดจากความศรัทธาเริ่มของพระสงฆ์เอง และบางโครงการเกิดจากการผลักดัน และความสนับสนุนจากรัฐบาล พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากความเมตตาสงสาร และต้องการช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นจากความทุกข์ยาก ซึ่งความต้องการนี้ก็ตรงกับความต้องการของชาวบ้านที่เห็นว่า พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน โดยการก่อตั้งโครงการพระ

^{๑๒๓} พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “บทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๒๔} พระมหาสังเขียร ปณฺญารโ, **บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา พระครูสุภาภรณ์**, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๒๕} สมคิด เพ็งอุดม, “บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทฤษฎีของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕).

ธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเป็นการส่งพระสงฆ์ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในชนบท รวมทั้งให้ความรู้และคำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน^{๑๒๖}

พินิจ ลาภธนานนท์ พบว่า “บทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสงฆ์พัฒนาในชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสานจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. บทบาทผู้ส่งเสริมพัฒนา คือ พระสงฆ์พัฒนา ดำเนินกิจการต่าง ๆ โดยท่านผู้จัดหาทรัพยากรและบริหารโครงการด้วยตนเอง ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลย

๒. บทบาทผู้นำการพัฒนาโดยพระสงฆ์เป็นผู้ติดต่อโครงการพัฒนามาดำเนินการชาวบ้านมีส่วนร่วมปรึกษาบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะคล้อยตามความคิดเห็นของพระสงฆ์พัฒนาที่ชาวบ้านมักศรัทธามากกว่า

๓. บทบาทผู้ประสานงาน โดยพระสงฆ์พยายามร่วมมือกับผู้นำชุมชนชักนำโครงการต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการพัฒนาในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

๔. บทบาทเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ทั้งในการคิดโครงการ การปฏิบัติงานพัฒนาและร่วมรับผิดชอบติดตามผลการพัฒนาพระสงฆ์พัฒนามีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงที่คอยแนะนำปรึกษา และประสานการสนับสนุนจากภายนอก^{๑๒๗}

พระมหานันต์ ดอนนอก ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา” พบว่า ความพอใจและยินดีเมื่อพระสงฆ์เป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงาน เพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมและชอบเสียสละเป็นแรงกระตุ้นให้พระสงฆ์ ได้พยายามปรับบทบาทของตนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน^{๑๒๘}

ทวี สุทธารมณลักษณ์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสมีความเห็นสอดคล้องกันว่า สถาบันสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านจิตใจและด้านวัตถุ ทางมหาเถรสมาคมก็มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยได้กำหนดเป็นโครงการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ให้คณะสงฆ์ปฏิบัติ ฝ่ายรัฐบาลก็มีการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนในการปฏิบัติงาน เพื่อทำให้มีความสะดวกต่อการปฏิบัติงานแก่ประชาชนในชุมชน^{๑๒๙}

^{๑๒๖} นกตล เมธาวิทย์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางโทน อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๑).

^{๑๒๗} พินิจ ลาภธนานนท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๗๘.

^{๑๒๘} พระมหานันต์ ดอนนอก, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐).

^{๑๒๙} ทวี สุทธารมณลักษณ์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖).

พระครูประภัสร์ สิทธิคุณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์” พบว่า พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ชุมชน นักเรียนนักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูแลเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีพร้อมกับพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานตามบทบาทนักสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคี เป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชาวบ้านและสังคมในท้องถิ่น^{๑๓๐}

สมบุรณ์ สุขสำราญ ได้ให้ทัศนะว่า บทบาทของพระสงฆ์ทั้งทางธรรมและทางโลก มีบางอย่างร่วมกันอยู่ไม่ใช่แยกกันหรือเห็นห่างต่อกัน คือพระสงฆ์ต้องพยายามช่วยชาวบ้านให้พ้นจากความทุกข์ยาก โดยให้ชาวบ้านมีวิชาชีพอันจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พระควรเข้าร่วมในการพัฒนาสังคมเพราะถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และถูกต้องทั้งทางธรรมและทางโลก โดยพระสงฆ์นักพัฒนาเหล่านั้นให้ความเห็นว่า สถาบันสงฆ์ไร้ประโยชน์และสลายในที่สุดถ้าพระสงฆ์ไม่ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป แม้บางครั้งกิจกรรมบางอย่างอาจจะมีข้อจำกัดบ้าง โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านวัตถุจะเป็นการผิดพระวินัย ตรงกันข้ามกับถูกต้องศีลธรรมของพระพุทธเจ้าแม้ว่าชาวบ้านไม่ยอมให้พระสงฆ์ทำอะไรเลย และถือว่างานพัฒนาไม่ใช่กิจกรรมของพระสงฆ์ แต่พระท่านได้พยายามแก้ไขความคิดเห็นอันไม่ค่อยถูกต้องนี้ เพราะพระสงฆ์ต้องช่วยเหลือชาวบ้านมิใช่เพียงด้านจิตใจเท่านั้น แต่ต้องช่วยเหลือทางด้านวัตถุด้วยหรือเรื่องการครองชีพอีกด้วย สมบุรณ์ สุขสำราญพบว่าพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๕- ๒๕๒๗ พบว่า แรงจูงใจมีส่วนผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เช่น การได้เห็นปัญหาและความทุกข์ยากของประชาชนภายในชนบท การเห็นชุมชนอื่นเจริญกว่าท้องถิ่นของตนเอง ความพอใจที่ต้องการช่วยเหลือญาติพี่น้องของตนเองทางอ้อมความคิดที่บ้านพึ่งวัดและพึ่งบ้านและเห็นความสำคัญของหลักธรรมที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา^{๑๓๑}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสูงมากในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจ ช่วยสอนหนังสือให้ประชาชนเข้าใจสิทธิและหน้าที่ ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา และกิจกรรมอื่น ๆ บางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทที่มีความชัดเจนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม งานของพระสงฆ์ในบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมต่อไปพระสงฆ์ต้องพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ และให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น

^{๑๓๐} พระครูประภัสร์ สิทธิคุณ, บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๓๑} สมบุรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนวทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์กับนักพัฒนา,(กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๙-๔๐.

๒.๔.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

สำรอง คำสมหมาย ได้ทำการศึกษาแนวทางการเพิ่มบทบาทของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดหนองบัวลำภู ปรากฏว่า แนวทางการส่งเสริมให้ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ได้แสดงบทบาทของตนเองเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้น มากเท่าที่ควรจะเป็นโดยการจัด กิจกรรมแทรกแซง ประกอบด้วยการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การส่งเสริมให้ปฏิบัติกิจกรรมพัฒนา ชุมชนและการนิเทศติดตามผล ผลการจากกิจกรรมแทรกแซงทำให้การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนมากขึ้น และส่งผลให้เกิดกิจกรรมพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนอย่างมาก^{๑๓๒}

พระbinsุทธเถีย สุทธธมโม (เจ้า) ได้ทำการศึกษา “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา ชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมพระสงฆ์มีบทบาทอยู่ใน ระดับมาก ซึ่งให้เห็นว่า เพราะอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธา นับถือของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อชุมชน และพระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญมากในชุมชน ซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำ การเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำ หลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ ทานและการการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำให้เป็นคนดีมากขึ้น^{๑๓๓}

พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่” ผลการศึกษาพบว่า ระดับความ คิดเห็นของประชาชน ต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้านพบว่า ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านในด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการเป็น แบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของวัด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือพระสงฆ์ปรับปรุง พัฒนาวัด โดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุนส่งเสริม ประสานงานจาก ภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือพระสงฆ์สามารถเป็นผู้ประสาน ระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงได้^{๑๓๔}

^{๑๓๒} สำรอง คำสมหมาย, “การเพิ่มบทบาทของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ในจังหวัด หนองบัวลำภู”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑).

^{๑๓๓} พระbinsุทธเถีย เจ้า, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด สุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๓๔} พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ), “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระ พุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมเกี่ยวกับเรื่อง บทบาทในการให้การศึกษาทั่วไป ทั้งทางโลกและทางธรรม การเผยแผ่ธรรม โดยศึกษาพระสงฆ์ในเขต กรุงเทพมหานคร ได้ว่า “พระสงฆ์มีบทบาทสูงมากในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ช่วยสอนหนังสือ ซึ่งในขณะสอนได้เน้นให้ประชาชนเข้าใจสิทธิและหน้าที่
๒. ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งพบว่าพระสงฆ์มีกิจกรรมสูงขึ้นตามพระราชที่บวช
๓. ต้องการมีบทบาทในการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยพระสงฆ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติ ปรับปรุงหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนา ในลักษณะที่พระสงฆ์จะเข้าไปสอนได้

๔. ด้านการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อพัฒนาจิตใจประชาชน ออกเยี่ยมประชาชนและนำประชาชนพัฒนาท้องถิ่น วัด และโรงเรียน และเข้าร่วมในวันสำคัญทางศาสนาความคิดเห็นที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า

๑. พระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่างานพระธรรมทูต การเผยแผ่ธรรมะ โดยสื่อมวลชนและการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะพร้อมกับประสงค์ที่จะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดอบรมสัมมนาให้ความรู้เบื้องต้น ในการแพทย์และการสังคมสงเคราะห์ที่ถูกหลักวิชาการ

๒. พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านศาสนพิธี ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาชีวิตและพัฒนาทางจิตใจ เยี่ยมประชาชนที่โรงพยาบาลและที่บ้านวัดต่าง ๆ ควรสงเคราะห์ประชาชนด้วยการให้ยืมสิ่งของเครื่องใช้จัดสถานที่พักผ่อนภายในวัด รักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย สงเคราะห์เด็กก่อนวัยเรียน

๓. พระสงฆ์สามเณรมีส่วนเห็นด้วยในการที่จะพัฒนาบทบาทของตนเองคิดว่ามีความพร้อม และเชื่อมั่นว่า จะทำให้โดยไม่รับการสนับสนุนจากประชาชนและไม่ผิดต่อวินัยสงฆ์

๔. พระสงฆ์ พยายามปรับปรุงบทบาทและฐานะของตนเพื่อนำ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยการพัฒนาตนเองทางการศึกษาให้สูงขึ้น นอกเหนือจากการมีศีลธรรมและสมาธิพระสงฆ์สามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดี เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ตลอดจนการสงเคราะห์ช่วยเหลือต่าง ๆ จะเห็นได้ว่างานเหล่านี้เป็นบทบาทที่แท้จริงของพระสงฆ์ซึ่งน่าจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้^{๑๓๕}

๒.๔.๔ งานวิจัยและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

พระศรีสอน ปณณามณี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลและการมีส่วนร่วมของ พระพุทธศาสนาเถรวาทในชุมชนเขมรในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงของเวียดนาม” พบว่า ในปัจจุบัน พระสงฆ์เขมรได้พัฒนาระดับความคิดทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ในทางวัตถุมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากอดีตอันไกล เมื่อพระสงฆ์ถูกข้าราชการแบ่งเบาภารกิจทางโลกไปทำมากมาย เช่น ด้านการศึกษา การสุขอนามัย การก่อสร้างและการอบรมพระธรรมวินัย เพื่อฝึกหัดวินัยของชาวบ้านดีจริงๆ แล้วบทบาททางสังคมของพระสงฆ์มีเพียงศาสนพิธีเท่านั้น แต่สังคมเขมรอยู่ที่เวียดนามได้ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากต่อด้านการศึกษา ถ้าขาดพระสงฆ์ในด้านการศึกษาแล้วคนเขมรไม่รู้

^{๑๓๕} เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙).

อักษรเขมรเลย เพราะระดับการศึกษาของพวกเขา คือความสามารถในการอ่านและการเขียนแต่ไม่ได้เป็นระดับพื้นฐาน แต่ความสามารถที่ดีของคนเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ คือการเข้าวัดเพื่อศึกษาเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งด้านการศึกษาอักษรเขมรจากพระสงฆ์ เพราะพวกเขาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของประเทศเวียดนาม ที่มีการพยายามอย่างหนักเพื่อให้บรรลุในระดับการศึกษาที่ดีเพราะพวกเขามีโอกาสน้อยมากที่สามารถเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและอักษรเขมร

ถ้าพวกเขาไม่ได้เข้าวัดหรือไม่ได้มาบวชพวกเขาไม่รู้อักษรเขมรเลย เพราะวัดเป็นสถาบันอบรมที่ดีสำหรับสังคมเขมรอยู่ที่เวียดนามใต้ และเด็ก ๆ ที่สามารถมาเรียนอักษรเขมรได้เมื่อโรงเรียนเวียดนามปิดเทอม เด็กบางคนเมื่อเวลาปิดเทอมก็มาช่วยพ่อแม่ไม่มีโอกาสเข้าวัดมาเรียนอักษรเขมร ทำให้คนเขมรบางคนไม่รู้อักษรเขมร คนเขมรบางคนเรียนจบม.๖ หรือเรียนจบมหาวิทยาลัยไม่รู้อักษรเขมรเพราะไม่ได้มาเรียนอักษรเขมรอยู่ที่วัด ส่วนพระสงฆ์มีหน้าที่ในการช่วยสั่งสอนอักษรเขมรให้เด็ก ๆ และช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวบ้าน แต่จริง ๆ แล้วเด็กเขมรมีการขยันเรียนมาก เพราะพวกเขาไม่มีเวลาหยุดเรียนเลย เมื่อโรงเรียนเวียดนามปิดเทอมพวกเขาก็มาวัดเรียนอักษรเขมร เมื่อโรงเรียนเวียดนามเปิดเทอมพวกเขาก็ไปเรียนอักษรเขมรเวียดนามอีก^{๑๓๖}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สนธยา พลศรี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการนำวิธีการพัฒนามาใช้ในชุมชนวิธีการหนึ่ง เช่นเดียวกับการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการเมือง การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นต้นปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมาจากหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทั้งรูปร่าง มั่นสมอง และจิตใจ มนุษย์จึงไม่มีความเท่าเทียมกัน แต่โดยข้อเท็จจริงมนุษย์ทุกคนจะมีสิทธิและความเสมอภาคในการมีโอกาที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้พัฒนาขึ้นเป็นต้น^{๑๓๗}

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวุฒิ ชัยพันธ์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาชนบทในหนังสือ “การพัฒนาชนบทยั่งยืน” ว่า การพัฒนาชนบทไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากนโยบายกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศได้ อีกทั้งการพัฒนาชนบทยังจะต้องนำไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของคนที่ย้ายอยู่ในชนบทเป็นสำคัญ อันนำมาสู่การอยู่ดีกินดี และความสุขความเจริญทั้งแก่ตัวเอง ครอบครัว และสังคมในที่สุด^{๑๓๘}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชา วงศ์ทิพย์ ได้เขียนในหนังสือ “การพัฒนาชุมชนประยุกต์: แนวคิดและการบูรณาการ” การพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ จึงมีนัยที่สำคัญต่อการพัฒนาที่นำไปสู่ความเข้าใจ และวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ บริบททางสังคม วัฒนธรรม และประเพณี

^{๑๓๖} Ven. Tran Sone Pannamuni, a study of the influence and contribution of Theravada Buddhism to the Khmer community in the Mekong delta of Vietnam, **thesis submitted in partial fulfillment of the requirement of the degree of master of arts**, (Buddhist Study Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2553.

^{๑๓๗} ผู้ช่วยศาสตราจารย์สนธยา พลศรี , **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑ - ๔๓.

^{๑๓๘} รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวุฒิ ชัยพันธ์, **พัฒนาชนบทยั่งยืน**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

ความเชื่อในชุมชนท้องถิ่น ในที่จะกล่าวถึงแนวทางการบูรณาการการพัฒนาชุมชนใน ๒ ส่วนที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. การบูรณาการแนวคิดและกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาชุมชน

๒. การบูรณาการกระบวนการ วิธีการ และภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน ^{๑๓๙}

สุภาพร วนารุวัช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แรงจูงใจที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรร่วมใจพัฒนาชุมชน สรุปผลของการศึกษาครั้งนี้ว่า แรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์และสามเณรเนื่องมาจากปัจจัยนอกเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับคำแนะนำจากพัฒนาการหรือโดยการชักชวนของนักพัฒนาการมากกว่าที่จะเนื่องมาจากปัจจัยภายใน หรือความคิดริเริ่มของพระสงฆ์เองซึ่งมีอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์และสามเณรนั้นมีสาเหตุสำคัญ ๆ จากปัญหาทางด้านกายภาพ ปัญหาด้านการขาดเงิน ปัญหาขาดความรู้ความชำนาญทางด้านวิชาการและเทคนิค ^{๑๔๐}

พระมหาสุภา อุทโท ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า” กล่าวถึงว่า บทบาทของพระสงฆ์ คือผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพระสงฆ์ควรจัดวัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสถานที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ และผ่อนคลายความเครียดด้านจิตใจของประชาชน นอกจากนั้นก็ควรส่งเสริมให้มีป่าชุมชนในวัด เช่น สวนสาธารณะหรือเขตอภัยทาน นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังช่วยลดปัญหามลพิษที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคตอีกด้วย อีกอย่างหนึ่งพระสงฆ์ควรจัดตั้งกลุ่มที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทำให้การแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพขึ้นอีก ^{๑๔๑}

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือการเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบททุกแห่งทุกส่วน เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดีอย่างมีความสุข โดยการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา และตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งมีการริเริ่มจากประชาชนเองด้วย เพราะการพัฒนาชุมชนจะดีมากขึ้น ต้องอาศัยความร่วมมือของรัฐบาลที่เป็นผู้แทนเข้าไปบริหารในด้านเครื่องมือ ส่วนสังคมเขมรอยู่ที่เวียตนามใต้ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม เนื่องด้วยสังคมเขมรอยู่ที่เวียตนามใต้ วัดและพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในด้านการเกื้อกูลกัน พึงพาอาศัยกันมาโดยตลอด

^{๑๓๙} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชา วงศ์ทิพย์, **การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดและการบูรณาการ**, (สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข(สรส.), กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่บริษัทดีไซน์ ดีไลต์จำกัด พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗๙.

^{๑๔๐} สุภาพร วนารุวัช, “แรงจูงใจที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรร่วมในงานพัฒนาชุมชน”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๖).

^{๑๔๑} พระมหาสุภา อุทโท, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะสังคมสงเคราะห์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐).

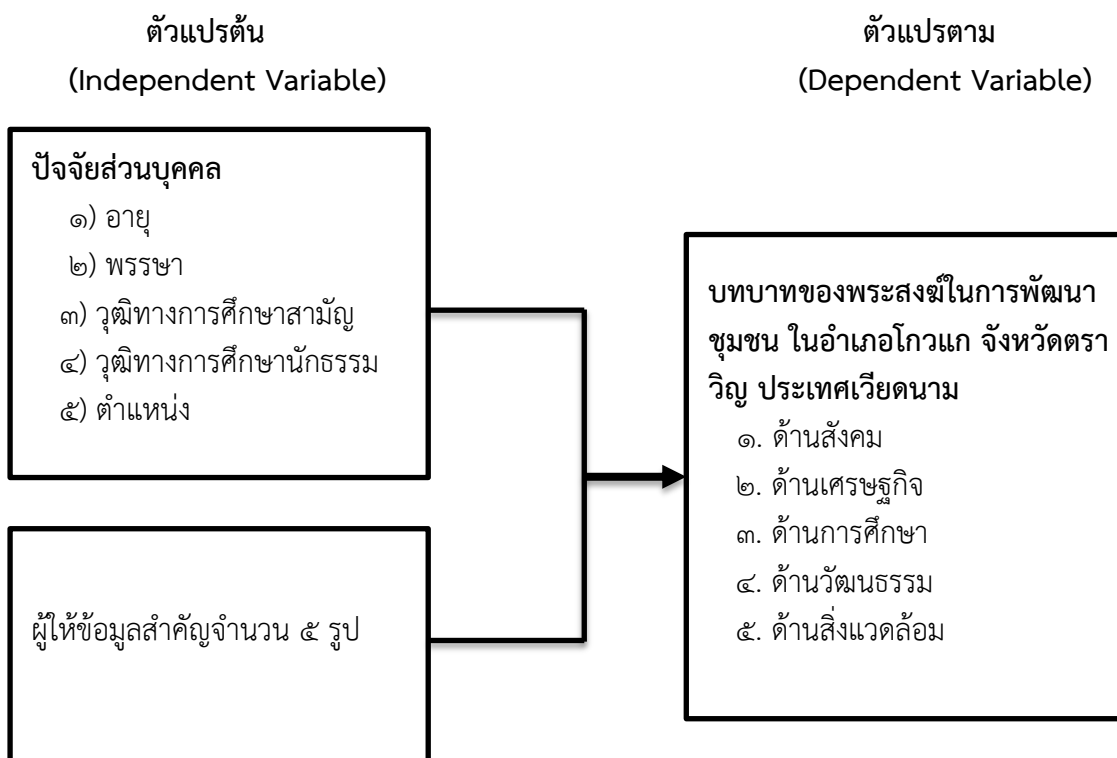
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ประเทศเวียดนาม” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variable) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variable) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และตำแหน่ง

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ประเทศเวียดนาม โดยการประยุกต์ใช้บทบาทของพระสงฆ์ ๕ ด้าน ๑. ด้านสังคม ๒. ด้านเศรษฐกิจ ๓. ด้านการศึกษา ๔. ด้านวัฒนธรรม และ ๕. ด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากนั้น ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๕ รูป เพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางส่งเสริมการมี บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอโกวแก จังหวัดตราวิญ ประเทศเวียดนาม เพื่อใช้เป็นเนื้อหาสนับสนุนผลงานวิจัยเชิงปริมาณ

แผนภูมิที่ ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย